

elkkwartaal

uitgegeven door de Evangelisch-Lutherse Synode | jaargang 10, nr. 2 | juni 2010

Virtuele kinderkerk
Spreken over God
Verzoening met doopsgezinden

Colofon

Elkkwartaal verschijnt vier keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan degenen, die ingeschreven staan in het register van evangelisch-lutherse leden in de Protestantse Kerk in Nederland. Overname van artikelen is toegestaan, mits vermeld wordt uit welk nummer van elkkwartaal deze afkomstig zijn.

Redactie

A.T.P. Bouwman (hoofdred.),
D. Bohlken (voorz.), A. Evenhuis
T. J. Everaarts-Bilyam (secr.),
E. de Fouw, D. Leker,
M. M. B. van der Meij-Seinstra.

Redactieadres

Mw. Praxedis Bouwman
Ruitenborghstraat 37
7721 BB Dalfsen
e-mail:
praxedisbouwman@praxedisproducties.nl

Kopij volgend nummer

Inleveren bij de redactie voor
26 mei 2010.

Adreswijzigingen of klachten over bezorging

Als u lid bent van een evangelisch-lutherse gemeente: bij uw kerkenraad. Als u alleen bent ingeschreven in het landelijke lutherse ledenbestand óf als u geen lutheraan bent: Synodesecretariaat, Postbus 8399, 3503 RJ Utrecht, e-mail: synodesecretariaat@pkn.nl. Vermeld er alstublieft duidelijk bij dat het om het blad Elkkwartaal gaat.

Website

Dit nummer en vorige nummers Elkkwartaal zijn te raadplegen op www.pkn.nl. Klik vanaf de homepage linksboven op Tijdschriften en daarna op Elkkwartaal. Download daar de aflevering die u zien wilt.

Productie

Afdeling Communicatie en Fondsenwerving Protestantse Kerk in Nederland.

Grafische verzorging

Koninklijke BDU Grafisch Bedrijf Barneveld.

Bij de voorplaat

Sinds Goede Vrijdag 2006 heeft Finland een virtuele kinderkerk. Wie het adres op internet aanklikt kan elke zondag om 12.00 uur een dienst volgen.

Ten geleide

Een van de meest indrukwekkende ervaringen in het kijken in 's anderzands heiligdom was voor mij een moslima die voor een groep studenten onbevreesd liet zien hoe zij bidt tot Allah. In een onpersoonlijk leslokaal spreidde zij een sjaal uit op de vloer, ging op haar knieën en sprak met God. In het voor mij onverstaanbare Arabisch bracht zij non-verbaal indringend precies over waar ze het over had. Even daarvoor had ik bakken kritiek van haar geloofsgenoten over me heen gekregen toen ik ergens stelde dat de relatie van de moslim met Allah niet zo persoonlijk was als de relatie van de christen tot God. Onwetendheid is geen excuus.

De biddende vrouw sprak met God, de generale synode van de Protestantse Kerk spreekt over 'spreken over God' het komende najaar. Deze Elkkwartaal geeft voor de zomer alvast wat voer tot nadenken mee. Daarnaast kunt u een bloemlezing vinden bij een ander toekomstig agendapunt, de Islam.

En veel, veel meer. Dat kunt u hieronder in de inhoudsopgave lezen.

De redactie wenst u een warme en hartelijke zomer toe, of is het 'hartelijk een warme zomer toe'? Beide dan maar... en heelhuids weer thuis.

Praxedis Bouwman

Inhoud

Meditatie	3
Synode EL	4
Spreken over God – luthers perspectief	6
Spreken over God – in wisselende beelden	8
Spreken over God – de liederen van Oosterhuis.....	10
Dagexcursie 'Joods Antwerpen'	10
Islam, in relatie tot.....	11
Lutheranen en doopsgezinden werken aan verzoening	12
Aantal lutheranen wereldwijd groeit.....	14
Daan Leker kandidaat LWF-raad	15
Oecumene onzichtbaar op Kirchentag in München	16
Deventer: lutherse inbreng vanzelfsprekend	17
Lutherse Vrouwen Bond op weg naar de toekomst.....	18
Krskraskort.....	20
Samen zingend geloven in Utrecht	22
De eerste bladzijde van de bijbel	23
Eerste vrouwelijke predikant op lutherse kansel	24
Lutherdag 2010.....	26
Wartaal.....	27
Kwartjes: Virtuele kinderkerk in Finland.....	28
'Al mijn later is met jou'	29
Luthers Amsterdam te voet	31

Meditatie

Vertrouwen in de vrijheid van God

Omdat ik één ben met Christus spreek ik de waarheid, en mijn geweten, geleid door de heilige Geest, is mijn getuige dat ik niet lieg: ik ben diepbedroefd en word voortdurend door verdriet gekweld. Omwille van mijn volksgenoten, de broeders en zusters met wie ik mijn afkomst deel, zou ik bijna bidden zelf vervloekt te worden en van Christus gescheiden te zijn; omwille van hen, de Israëlieten, die God als zijn kinderen heeft aangenomen en aan wie hij zijn nabijheid, de verbonden, de wet, de tempeldienst en de beloften heeft geschonken; omwille van het volk dat van de aartsvaders afstamt en waaruit Christus is voortgekomen. God, die boven alles verheven is, zij geprezen tot in eeuwigheid. Amen.

God heeft zijn belofte niet gebroken. Want niet alle Israëlieten behoren werkelijk tot Israël, niet alle nakomelingen van Abraham zijn ook werkelijk zijn kinderen. Er staat immers geschreven: 'Alleen de nakomelingen van Isaak zullen gelden als jouw nageslacht.' Dat wil zeggen: ze zijn niet door hun natuurlijke afstamming kinderen van God, maar gelden als nageslacht van Abraham op grond van Gods belofte.

Moeten we dan zeggen dat God onrechtvaardig is? Natuurlijk niet. Hij zegt immers tegen Mozes: 'Ik ben barmhartig voor wie ik barmhartig wil zijn, ik schenk genade aan wie ik genade wil schenken.' Alles hangt dus af van God en zijn barmhartigheid, niet van de wil of de inspanning van de mens. (Romeinen 9: 1-8 & 14-16)

Wie ben ik eigenlijk en waardoor wordt mijn identiteit bepaald? Mijn komaf speelt een niet onbelangrijke rol. Identiteit en nationaliteit hebben met elkaar te maken. Sinds enige tijd is het mogelijk om binnen Europa een dubbele nationaliteit te hebben. Is dat ook een dubbele identiteit? Ikzelf heb voor deze vorm gekozen. Mijn verleden, mijn komaf en mijn leefomgeving maken uit wie ik ben. Duits en Nederlands – een beetje zo als de Lutherse Kerk in Nederland altijd was. Van Duitse komaf en gesetteld in Nederland. Mijn identiteit heeft niet alleen met mijn verleden te maken, maar het bepaalt vooral mijn zijn nu en in de toekomst. Of om het concreet te maken: de toenemende afwijzing van allen en iedereen die 'anders' zijn in Nederland, de 'vreemdelingen', heeft te maken met de onzekerheid over de eigen identiteit. Wie ben ik nou eigenlijk – en wie zijn wij met elkaar.

Paulus schrijft in een concrete situatie, aan het begin van het christendom. Zijn eigen identiteit is die van jood en christen. Wat betekent de keuze voor een van die twee voor de andere? Eindigen de beloften van God bij de joden? Hoe kan Paulus zelf zijn identiteit bepalen tussen beide? Is het een bewuste keuze of is het toevallig waar je bij hoort?

Wie toekomst wil hebben heeft identiteit nodig. Dat beseft ook Paulus. Dat geldt voor hemzelf en ook voor zijn gemeenten. Waar ligt de verbinding tussen verleden en toekomst? Hoe vindt een mens zijn of haar identiteit? Paulus heeft zijn antwoord gevonden. De goede boodschap, dat God in Christus verzoenend handelt betekent niet, dat de oude toezeggingen aan Israël niet meer zouden gelden. Integendeel. Al deze beloftes blijven juist volledig geldig. De Messias komt uit het volk Israël en vormt als het ware de bekroning van het handelen van God.

De dubbelheid in de identiteit schept ruimte om anders te denken. Niet meer vanuit een vermeende menselijke

zekerheid, niet meer in termen van een afgebakende, dichtgetimmerde, bepalende identiteit, maar in beelden van een zelf te ontwikkelen identiteit, geworteld in het verleden en gericht op de toekomst. Dat is wat de christelijke gemeenten nodig hebben – zowel de gemeenten met een joodse achtergrond als ook Griekse of andere. En net zo als de gemeenten hebben ook de individuele mensen deze vorm van identiteitsontwikkeling nodig.

In niet mindere mate geldt dit voor mensen uit onze tijd. Op het gebied van geloof, van komaf, van levensbeschouwing of waarden en normen bestaat geen eenheid meer ... gelukkig. Maar er bestaat wel een verleden, dat achter ons ligt, en een toekomst, waar wij naar toe gaan. En daar middenin leven wij.

Met deze zelf in een bewerkelijk en constant proces gevonden identiteit sta ik in de wereld. En met deze identiteit staat alles wat ik heb ontvangen in mijn leven voor mij open. Mijn identiteit ligt niet vast, maar het is per definitie een onzekere identiteit, die los staat van alles waar ik zelf als beveiliging voor kan zorgen. Het gaat daarom veel meer om vertrouwen in de vrijheid van God, die de grenzen overschrijdt.

Mijn eigen zijn staat in relatie met God. En juist daarin heeft geloof een toekomst. In de vrijheid van de al te menselijke zekerheid van ambten en functies, van veiligheid en status. Geloof gericht op God en mijn onzekere, veranderlijke identiteit. En niet afhankelijk van menselijke gegevens. Een geloof van toekomst.

De pijn en het verlangen, het ervaren van breuken in het eigen bestaan en de hoop op voleinding horen bij elkaar in deze identiteit. Juist het niet-los-willen-laten van God wil ik van Israël leren. Ondanks alle tegenslagen vasthouden aan God, terugkeren bij waar alles vandaan komt. Omdat ik het zelf niet kan veiligstellen. Zonder het vertrouwen in God, in Christus en de medemens ben ik op mezelf gesteld – en maar al te vaak alleen.

Detlef Bohlken

Synodenieuws

Secretaris treedt af

Anders van der Meij, secretaris van de evangelisch-lutherse synode is met ingang van de afgelopen mei-synode afgetreden als secretaris. Tegelijkertijd zegde hij het lidmaatschap van de synode op. Van der Meij gaf, bij monde van synodepresident Susanne Freytag, als voornaamste reden het gebrek aan onderling vertrouwen en respect in het kleine team van het dagelijks bestuur van de synode. 'Geloof, hoop en liefde zijn noodzakelijk om het werk te kunnen doen. Als dat niet te vinden is, houdt het op.' De secretaris wees erop dat de handelwijze van deze synode 'voor enkelen een persoonlijk drama' is.

Van der Meij was om en nabij dertig jaar een zeer actief lutheraan; in vele hoedanigheden zeer betrokken bij het bestuur van destijds de Evangelisch-lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden en na de vereniging in de Protestantse Kerk bij de lutherse synode. In zijn verklaring dankte hij de vele mensen met wie hij prettig heeft kunnen samenwerken.

De 18-koppige synode die in mei 2009 aan haar zittingstermijn begon, slaagde er niet in om het wantrouwende en conflictueuze tijt te keren. In februari koos de synode, op advies van een door haar ingestelde commissie ter oplossing van de patstelling, een nieuwe synodale commissie (dagelijks bestuur). De eerder gekozen president Detlef Bohlken en het lid Reind Loggen keerden niet terug. Bohlken verliet bovendien de synode. Dominee Susanne Freytag volgde Bohlken op als president, nieuwkomers in de synodale commissie dominee Andreas Wöhle en Mieke Lichtenbelt werden respectievelijk vice-president en gewoon lid.

In een reactie op het vertrek van Anders van der Meij zei president Freytag vanuit het dagelijks bestuur: 'Dit kwam onverwacht en we zijn erg geschrokken.' Ze typeerde Van der Meij als 'betrokken en bescheiden'. De synodale commissie neemt voorlopig maatregelen die zij nodig acht; een

Susanne Freytag in het midden, Mieke Lichtenbelt links, Andreas Wöhle rechts. (foto: Praxedis Bouwman)

voorstel om eerder als synode bij elkaar te komen om een nieuwe secretaris te kiezen bleef in de lucht hangen.

Aanvullend besluit

Eerdaags glijdt bij alle lutherse gemeentes in Nederland een enquête in de brievenbus waarin gevraagd wordt naar het beleven van confessionele ruimte binnen de Protestantse Kerk. Al bij de vereniging zes jaar geleden werd afgesproken dat na vijf jaar de ruimte voor de twee confessies waarop de Protestantse Kerk is gestoeld geëvalueerd zou worden.

Extra financiële steun lutherse gemeenten

Binnen de Protestantse Kerk wordt gestaag gewerkt aan criteria voor projecten die lutherse gemeentes, én anderen, kunnen indienen om aanspraak te maken op het speciaal voor het uitdragen en ontwikkelen van de lutherse traditie gereserveerde geld. De extra financiële middelen vloeien voort uit de zogeheten commissie Veerman die aanbevelingen deed

voor noodzakelijke veranderprocessen in de kerk. In de evangelisch-lutherse synode werd aangedrongen op duidelijkheid van die criteria, zodat gemeentes weten wat ze te doen staat. De vrees van sommige synodeleden dat de beschikbaarheid van het geld zou vervallen, bleek ongegrond.

Werkwijze synode

Om te kunnen voldoen aan de opdracht aan de evangelisch-lutherse synode in de kerkorde van de Protestantse Kerk zal een nieuw beleidsplan met bijbehorende werkwijze van de synode worden gemaakt. Tot aan de volgende synodevergadering is een vijftal werkgroepen gevormd om zich over onderdelen van de taken van de lutherse synode buigen. De werkgroepen komen met een rapportage in de vorm van deelbeleid. In de najaarszitting van de synode zullen die onderdelen worden samengevoegd tot één beleidsplan.

De aanzet tot een nieuwe werkwijze van de lutherse synode is gegeven in de vorige synode door onder meer de halvering van het aantal leden. Vorig jaar mei bij het aantreden van de huidige synode werd een voortvarend begin gemaakt, dat verzandde in het tumult binnen de synode. Het huidige

voorstel komt direct voort uit de voorstellen die van het begin af aan op tafel lagen.

Nieuwe leden- administratie

Het in ontwerp zijnde systeem voor ledenregistratie, LRP (Ledenregistratie Protestantse Kerk), is inmiddels in de testfase beland. Lutherse synodeleden kregen een online demonstratie en uitleg over de mogelijkheden, in regionale bijeenkomsten werden en worden geïnteresseerden in het land geïnformeerd. Via een unieke sleutel die iedereen met toegang tot het systeem krijgt, is LRP overal en 24 uur per dag toegankelijk. Afhankelijk van de functie krijgen mensen bepaalde bevoegdheden. Op dit moment zit het systeem in de testfase en is sinds maart begonnen met de conversie van gegevens uit het oude systeem naar LRP. In augustus wordt beoordeeld of het proces zover is dat LRP per 1 januari kan worden ingevoerd, of dat invoering met een half jaar moet worden uitgesteld. Tot nu toe ligt de ontwikkeling op schema. Voor meer informatie: www.pkn.nl/LRP

Klankbordgroep Nieuw Liedboek

De lutherse klankbordgroep die meekijkt en –beoordeeld met en over de samenstelling van het nieuwe liedboek, een samenwerking tussen zeven kerken, zou uitbreiding op prijs stellen. Tot nu toe buigen zes leden zich onder aanvoering van de Kampense dominee Eelco van der Veer (specialisatie kruistheologie Luther) over zendingen van per keer honderd liederen. Ze hebben tot nu toe twee rondes van commentaar voorzien en hebben er nog twee te gaan. Dominee Perla Akerboom, Sarah Leker, Martijn Smit en de voorzitter gaven de synodeleden een inkijkje in hun werk: ‘nee, we zingen niet ieder lied’, en: ‘soms zijn we het zo met elkaar eens, soms hebben we echt een stevige discussie...iedereen neemt zijn eigen achtergrond en voorkeuren mee.’ Het nieuwe liedboek wordt een boek dat voor veel meer gelegenheden dan de zondagse eredienst gebruikt kan worden; ook om mee te bidden en te mediteren. Die verschillende omgevingen worden ‘leefkringen’ genoemd. Van der Veer: ‘De ‘leefkringen’ zullen in het nieuwe liedboek niet als aparte rubrieken herkenbaar

zijn, maar met elkaar worden verweven, want een lied of tekst kan meestal in uiteenlopende situaties worden gebruikt. Vandaar de titel: *Liedboek, zingen en bidden in huis en kerk.*’

De eerste zending werd door sommigen in de klankbordgroep als nogal vlak ervaren. Volgens de voorzitter: ‘Veel ‘feel good’ liederen en weinig teksten met een stevige, lutherse ‘bite’. Iemand anders werd juist weer aangenaam verrast door mooie Lutherse liederen uit de Scandinavische traditie.’

De liederen die de revue passeren zijn breed en divers, Oosterhuis, Sytze de Vries en liederen uit Taizé. Alle liederen uit het huidige liedboek worden in de beoordeling meegenomen. De vraag rijst of sommige liederen niet hertaald moeten worden. Alle eerste reacties circuleren in de klankbordgroep per email, uiteindelijk worden de zendingen besproken tijdens bijeenkomsten in Utrecht. Naast het nieuwe liedboek blijven vanzelfsprekend de kerk-eigen liedboeken bestaan.

De andere leden van de klankbordgroep zijn: Tymen Jan Bronda (cantor-organist Groningen), Alan Swanson (emeritus-hoogleraar scandinavistiek en mede-adviseur Lutheran Book of Worship).

Wie belangstelling heeft om bij de laatste twee rondes aan te schuiven kan zich opgeven bij de redactie Elk-Kwartaal (zie colofon), dan wordt uw naam doorgesluisd naar de klankbordgroep.

Praxedis Bouwman

Leonie Wagenaar, synodale commissie lid, introduceert de thema's en de werkgroepen in het kader van de nieuwe werkwijze van de synode. (foto: Praxedis Bouwman)

Spreeken over God - Luthers perspectief

De generale synode van de Protestantse Kerk houdt zich in het najaar bezig met 'Spreeken over God'. Aanleiding om het onderwerp op de vergaderagenda te zetten is de 'kwestie' Hendrikse, de Zeeuwse dominee en zijn uitspraken over God. ElkKwartaal draagt aan de hand van professor lutherana Markus Matthias (PThU) vanuit de lutherse invalshoek bij aan dit gesprek. In dit nummer deel 1: 'Wat betekent een God hebben, of wat is God?'

Scriba Arjan Plaisier motiveert dat mede door aandringen van de classes Walcheren en Zierikzee er in het synodegesprek een 'handreiking over dit spreken' moet ontstaan: 'Dit voorstel tot een handreiking zal mede bedoeld zijn om richtinggevend te zijn in de opdracht God ter sprake te brengen. De kerk neemt de vragen naar God zeer serieus. Die hebben op verschillende wijze geklonken in de afgelopen jaren. Vragen rondom het Ietsisme en het Theïsme. En recentelijk dan de opvattingen van ds. Hendrikse. Daarom zal de synode zich op het thema 'spreken over God' bezinnen, opdat de kerk haar opdracht met des te meer overtuiging kan voortzetten. Deze handreiking zal dus bedoeld zijn als vorm van belijdend spreken over God.'

'Wat betekent een God hebben, of wat is God?' (BSLK¹ 560, 9f)

Luthers antwoord (Grote Catechismus) op de vraag naar God is terecht vanuit de positie van het scheepsel tegenover de Schepper en Onderhouder, vanuit de positie van de (met Zijn, leven, medemensen, goederen en de wereld) begaafde ontvanger tegenover de bron van alle bestaan:

'Een God heet dat waarvan we alle goeds mogen verwachten en waartoe we onze toevlucht nemen in alle nood.' (BSLK 560, 10-13). Om het goede dankbaar als een geschenk van God te aanvaarden en te vertrouwen in God in tijden van nood zijn de twee fundamentele godsdienstige houdingen.

Maar het zou een verkeerd begrip van Luther zijn, als je denkt dat God een projectie van deze religieuze houding is. Als Luther zegt dat de juiste en de enige mogelijke houding ten opzichte van God is 'om hem van harte te vertrouwen en te geloven' (BSLK 560, 14v), omdat 'alleen maar vertrouwen en geloof zowel God als afgod maakt' (BSLK 560, 15-17), dan wil hij de mens van zichzelf, van zijn afgodische gedrag, wegtrekken. Niet het begrip van God maar het begrip van religie is het probleem. Daar waar de mens probeert om zichzelf in relatie tot God te positioneren, hetzij door God schuldenaar te maken, hetzij hem te willen beoordelen in de naam van de gerechtigheid (theodicee), maakt de mens zichzelf tot afgod, is de mens in opstand tegen God. Alleen wanneer de mens leert niet de rechtvaardigheid maar de scheppende goedheid van God als maatstaaf voor

de beoordeling van het leven te maken, leert hij de zegeningen van zijn leven als geschenk te aanvaarden en in tegenspoed en ellende niet te twijfelen aan deze scheppende goedheid van God.

Transcendentie

Luthers concept van God omvat de transcendentie, de goedheid en almacht van God. Als schepper is God transcendent in verhouding tot de schepping zoals de pottenbakker tot de aarden pot (vgl. Rom 9, 21). Gods goedheid bestaat eruit dat hij de mensen in het Zijn roept (schepping) en onvoorwaardelijk laat bestaan (rechtvaardiging). Uiteindelijk laat Gods almacht het geloof er vast op vertrouwen dat niets God kan hinderen zijn beloften waar te maken; dat niets daarom de mens kan scheiden van de liefde van God die in Jezus Christus is.

Zelfbeschikking

'Waarom je je hart verbindt, dat is jouw God.' (BSLK 560, 22-24). Zeker, in godsdienst gaat het ook om het juiste aanbidden van God. Echter, voor Luther is deze vraag niet losgekoppeld van het feit dat het geloof, bijgeloof of ongeloof altijd een vorm van zelfbeschikking vertegenwoordigt, waar 'ik' niet zonder kan. In deze zelfbeschikking is de mens altijd bepaald door de buitenwereld, aangetrokken door het ene of andere, hij is opgesloten in zichzelf, leeft alleen in zijn relatie tot de buitenwereld. De vraag is of hij zich door deze bepalingen vanuit de buitenwereld los kan maken en zich open kan stellen voor de ware God. Alleen in de relatie met God kan hij daar namelijk vrij van worden.

Dragers van het Zelf

Voor Luther gaat het in het christelijk geloof dus niet om een metafysische verklaring van de natuur en de geschiedenis, maar om de vraag naar

het fundament van het Zelf. Hier vraagt Luther consequent naar dat wat de mens aangaat. Hij blijft niet steken bij één inzicht van de mens, die hem ofwel waardeert vanwege zijn vermogen om tot morele deugd ofwel vanwege zijn vermogen tot gevoel en ervaring te komen. Beide opvattingen leiden tot afgoden waarin de mens alleen zichzelf in zijn gewenste perfectie aanbidt, hetzij als apotheose van menselijke rechtvaardigheid of van menselijke betrokkenheid.

Men hoeft de vraag over het fundament van het zelf niet te stellen. Maar alleen diegene die deze vraag voor zichzelf stelt, is verlicht en (beperkt) vrij, vrij ten opzichte van de wereld, vrij ten opzichte van de dwang tot zelfbeschikking, doch ondersteund en bepaald door God.

Geloven als antwoorden

Aan het andere einde van het geloof kan alleen de Schepper zelf zijn, dus de transcendent oorsprong van het leven. Al het geschapene is onderworpen aan dezelfde wet van vergankelijkheid en onbetrouwbaarheid als ik zelf en kan niet worden vertrouwd. Tegenover de schepper vind ik mezelf alleen in de positie van de ontvanger terug, niet in de positie van de eiser; al het 'positieve' ontvang ik uit Gods vaderlijke hand en relateer het aan hem. Gebrek en verlies daarentegen herleid ik niet tot God, de Vader.

Het geloof baseert zich uitsluitend op het woord van God, hij die spreekt, hij die me aanspreekt, hij die voor mij aanwezig is in Zijn Woord, hij op wiens woord ik vertrouw. Het christelijk geloof leeft in de taal. Taal vereist persoonlijkheid.

Geloof ondanks ervaring

Omdat geloof uitsluitend gebaseerd is op het woord van God, kan het geloof bestaan ondanks alle ervaring: Luther verstaat de verborgenheid van God tweeledig, een opvatting die zich vooral kritisch richt tot de zelfverzekerdheid van een (professionele of amateuristische) theologie, de meent te kunnen oordelen over God en over Gods wil.

Ten eerste is God in zichzelf in zijn majesteit als bron en schepper van alles volledig verborgen voor de mens - zodat de mens überhaupt kan leven (vgl. Ex 2:13). God is oneven-

redig en mateloos en daarom niet te begrijpen. Verborgenheid van God betekent hier dat ik over Gods wil gewoon geen verklaring kan afleggen. Een God die ik in grote mate zou kunnen herkennen en beoordelen, zou niet God maar een afgod of idool zijn. Zoals bijvoorbeeld een idool van menselijke rechtvaardigheid of almacht; of een idool van menselijke autonomie. Maar God is in zichzelf een *deus absconditus*, een verborgen God, en deugt daarom niet als model voor metafysische verklaringen voor het bevreemdende. Om over God als *deus absconditus* een concrete verklaring af te willen leggen is in zichzelf tegenstrijdig. Luther zegt juist daarom nergens dat God bijvoorbeeld in de wet of in de natuur kan worden gekend in zijn verborgenheid.

Paradox

Ten tweede kan God daar waar hij herkend kan worden alleen indirect worden herkend, vanuit zijn van de mensen afgekeerde kant, namelijk slechts in de goddelijkheid Gods omhullende mensheid van Jezus Christus. Ja, sterker nog, in de lijdende mensheid van Christus is Gods wil nagenoeg verborgen onder zijn tegendeel. God wordt herkend in de paradox (ogenschijnlijke tegenstrijdigheid) - in de ware zin van het woord - of in de 'theologie van het kruis'. God wordt hier alleen waargenomen door het geloof, dat gericht is op het niet-zichtbare. Deze vorm van openbaring is niet simpelweg door God zo gewild, maar deze vorm alleen openbaart het wezen van God: namelijk Zijn rechtvaardigheid in tegenstelling tot de menselijke rechtvaardigheid.

Het is opvallend dat Luther slechts ingaat op het reddende handelen als zij het alleen in het tegendeel verborgen, ofwel het *opus proprium* verborgen in het *opus alienum*. Het gaat dus niet om een algemeen beginsel van goddelijk handelen, maar om het specifieke uiting van toewijding van God naar de mens.

Almacht als betrouwbaarheid

Hieruit blijkt wederom de aanpak vanuit perspectief en asymmetrie van Luthers theologie. Waar we God vanuit de rede of de ervaring als onrechtvaardig zouden beschuldigen of

(modern gezegd) van hem zouden moeten afzien, daar is het geloof van mening, geleid en opgericht door het kruis van Jezus Christus, dat het onrecht of de waargenomen ramp geen reden zijn om de trouw (onveranderlijkheid) van Gods liefde en genade in twijfel te trekken, die onveranderlijk in Jezus' kruis tot uitdrukking komt.

Tegelijkertijd moet gezegd worden dat de almacht van God ook boven de machten van vernietiging staan. Overigens blijft de betekenis van Gods almachtige handelen principieel verborgen en kan juist daarom voor de gelovige die in de liefde van God gelooft, hevig bezwaarlijk worden.

Wordt vervolgd in ElkKwartaal 3, 2010.

¹ De 'Bekennisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche (BSLK)' zijn een verzameling belijdensteksten uit de 16^e eeuw.

Die teksten zijn naar aanleiding van de reformatie van Martin Luther ontstaan.

Spreeken over God – in wisselende beelden

Spreeken over ... ?????? G O H God god de ene zij hij jij...

Ik vul eerst bewust maar eens niets in. En daarna zet ik graag vraagtekens. Als ik over God hoor praten of over God lees, roept dat vaak vraagtekens bij mij op. Dan zing ik graag mee met het lied over 'God' van Stef Bos: 'Wat ik niet ben'. 'Ja', zegt Bos, 'er is te veel van mij gemaakt, wat ik helemaal niet ben'. En hij noemt schrijnende zaken. Bos beleeft God als de wolken en de wind, het vuur dat eeuwig brandt, de stroming, de zee, het grenzenloze land. God is voor Bos blijvend onvoorspelbaar.

Ook herken ik veel in het gedicht van Liselore Gerritsen: 'Die God van ons'. Ze vertelt hoe God zich volgens haar stoort aan woorden die Hij nauwelijks kan spellen, hoe die God van ons maar wordt benoemd en ingedeeld. Ze kan zich vinden in een eindeloos geduldige God die de armen om je schouders wil leggen als Hij zijn eigen woorden hoort: 'Mij dorst en ik heb honger, ik ben alleen en ik heb pijn'.

Ja, óver God praten... Eigenlijk praat ik liever niet over God. — Ik praat ook niet graag over andere mensen. Mijn voorkeur gaat uit naar een gesprek mét. Haar of hem regelmatig aanroepen, inschakelen, een vraag stellen, hulp vragen en heel, heel vaak 'dank je wel' zeggen, een compliment maken, maar ook aanklagen. Een biddend denken waarbij ik maar niets zelf invul en het aan haar of hem overlaat. Telkens een klein gebedje. Liselore Gerritsen zingt haar 'Klein gebed', dat is gebaseerd op een ander gedicht van haar: 'Geloof, hoop en liefde': geloof, hoop en liefde en de meeste van deze is de hoop omdat de hoop altijd weer z'n weggetje vindt naar het punt daar waar de liefde begint.

geloof, hoop en liefde en de meeste van deze is de hoop op geloof in de liefde.

Als dochter van een predikant zijn bijbelse beelden haar vertrouwd. In haar 'Klein gebed' zingt ze over 'altijd onderweg zijn' en 'een vreemdeling zijn'. En in die situatie ervaart ze hoe haar klein gebed dan weer kan zijn als een kracht, die soms ijzer met handen breekt, over een niet kapot te krijgen hoop. 'God die de hoop is en mij steeds weer wijst naar het punt waar liefde begint'.

Klei

Als ik dan toch vanuit mijn geloof over God praat zie ik het graag in dit licht.

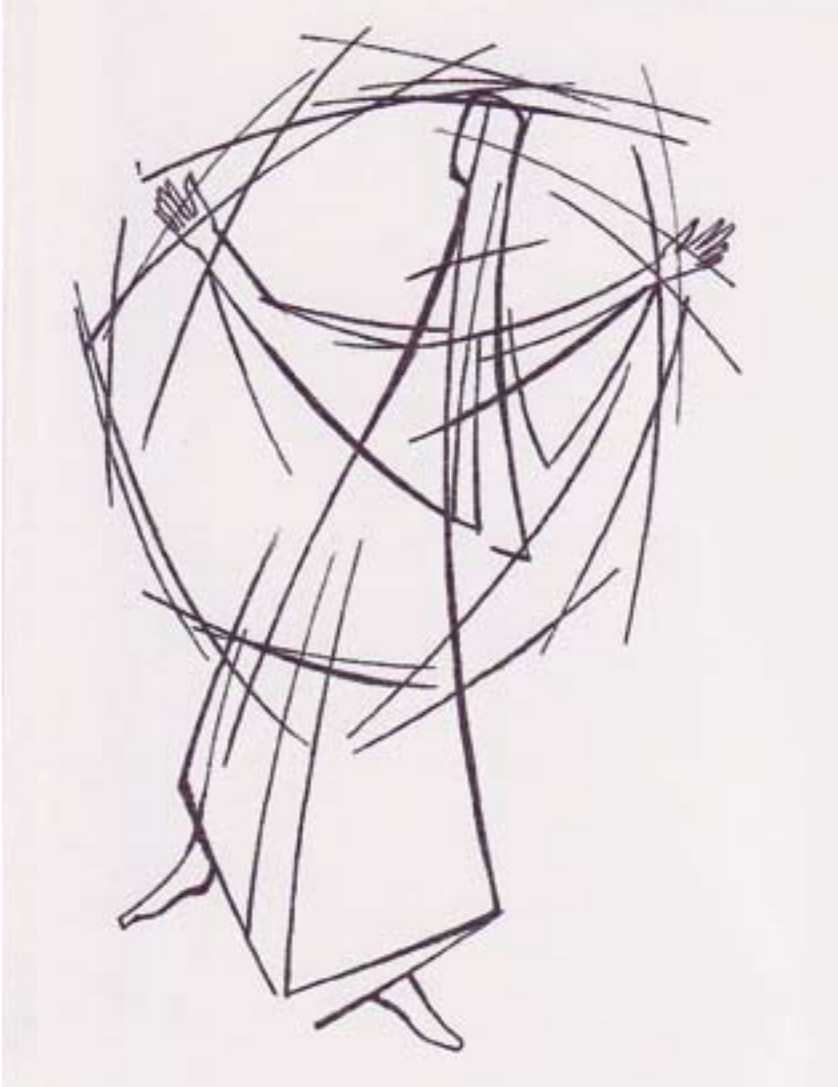
Het liefst betrek ik de ervaring van mensen erbij. En ik herinner me hoe

Prayer to the Sea, hand colored linoleum, blockprint, 8 x 10 in; 1994, Mara Fliedman.

ik als theologiestudente tijdens een bijeenkomst een klomp klei in mijn handen kreeg. We werden uitgedaagd om in stilte over God te denken en iets te maken van de klei. Eerst voelden velen zich ongemakkelijk, maar gaandeweg boetseerden onze handen prachtige beelden. Beelden over geborgenheid, maar ook over gespletenheid, een brok verzet. God liet zich in die gevulde stilte ontmoeten. Evenmin vergeet ik de nascholing op het seminarie in Driebergen, waar Evert Jonker (docent of hoogleraar Praktische theologie) een stoel pakte. God verbeeldde de stoel en weer werd ik uitgedaagd om mijn verhouding tot God zichtbaar te maken. Niet tot mijn verrassing zag ik collega's, die bij de theoretische onderdelen hun mondje bij zich hadden en nu onhandig met de mond vol tanden stonden. Graag zou ik de leden van de Generale Synode in november eerst een klomp klei geven of in groepjes van zeven of twaalf rond een stoel zetten. Daarna pas gaan praten over...

Wij zullen altijd beelden nodig hebben om God te duiden.

Ik hield er van om in mijn gemeente in een veilige omgeving ieders godsbeeld bespreekbaar te maken. Nooit kwam er spontaan een antwoord dat afkomstig was uit Luthers kleine of grote catechismus. Wel bijbelse beelden, zoals van aartsvader Abraham. Een stem die je aanspreekt, je roept, een gesprekspartner, een persoon met positieve karaktertrekken: barmhartig, vredelievend, rechtvaardig. God als Vader. Voor velen heel vertrouwd, voor enkelen heel beladen. De eigen 'vadervaring' was daarbij veelzeggend. God en Jezus, maar ook God en Vader waren dikwijls inwisselbaar. De Geest kwam meestal minder expliciet aan de orde.

Vrouwelijke beelden

Wat mij aan Jezus zo boeit is de wijze waarop hij frank en vrij en respectvol God liet leven. Hoe de drie-eenheid precies in elkaar steekt laat ik graag aan de systematische theoloog over. Ik praat liever vanuit de praktijk. Met een vrouwelijke invalshoek? Spreken de bijbelse beelden die zich onttrekken aan de HEERE HEERE me daarom zo aan? En is mij de God als

'de Ene', van Pieter Oussoren, veel liever? Ontroerend vind ik hoe God zichzelf vergelijkt met een moeder in Jesaja 49: 15: 'Zal een vrouw haar zuigeling vergeten, een liefhebbende moeder het kind van haar schoot? En zelfs als die het zou vergeten, Ik vergeet u nooit.' Ook Mozes kiest vrouwelijke beelden. Zie Numeri 11: 12: 'Het lijkt wel of ik van heel dat volk zwanger ben geweest en het ter wereld heb gebracht. Heb ik het voortgebracht dat Gij mij zegt: "Draag het aan uw hart zoals een voedster een zuigeling draagt"' God als Heer gaat voor mij richting het denken in systemen, waarbij de cultus van heren dominant is en alles vaststaat als een huis. Op de wijze van de heren wordt geloofd en gedacht, en niet anders. Ik haak af als er rond godsbeelden wordt gesproken over absolute waarheden. Ik huiver als men de beste godsdienst claimt, en waarbij precies wordt ingevuld hoe ook mijn God denkt en wat Hij wil dat wij doen (hoezo, slechts een heer op de preekstoel of achter de altaartafel?).

Godsdienst als levensspel

Het speelse element van een uiterst serieus en waardevol levensspel als godsdienst mag mijns inziens niet verloren gaan. De bijbel heb ik lief, maar ook laat ik twijfel toe over menige interpretatie. Vanuit zelfvertrouwen kan ik inzichten (laten) veranderen. En wat komt er steeds een schat van kennis vrij! Laat de Protestantse Kerk in Nederland zich hoeden om op zoek te gaan naar de absolute waarheid. Dan is ze niet meer in staat door de provocerende toon van Klaas Hendriks heen te kijken. Er zijn vanuit synodevergaderingen al te veel wettische uitspraken gedictieerd, waardoor de vrijheid van gelovigen in het nauw kwam. Goddank verbiedt de bijbel ons God in een versteend beeld te adoreren. Laten we gelovige jongeren niet in de geheimtaal van vier eeuwen of nog langer geleden uitleggen hoe ze over God moeten denken.

In de tijd dat de synode bloedserieuze, onleesbare stukken schreef over Christus, genoot ik van het boeiende en goed leesbare boekje van Auke Jelsma: 'Doorgevingen van JESUS'. Jelsma verwerkte zijn kennis als theoloog en historicus prachtig in een eigentijds boeiend verhaal. Met zijn speelse en uiterst serieuze geest gaf hij daarmee velen en ook mij de Christusgeest terug.

'Laat Ons de mens maken', zegt God op dag zes: 'De mensheid naar mijn beeld: Vrouwelijk en Mannelijk'. Hierin lees ik dat het vrouwelijke en mannelijke van God scheppend aanwezig is. Dat geeft ons ruimte en vrijheid. God als moeder is mij zeer dierbaar.

Tot slot:

God is in allen en in alles. We scheppen ons een beeld van God dat aansluit bij onze eigen behoeften. We filteren alles, zodat het past in dat beeld.

Zo kies ik ook de beelden die passen bij mijn verhaal.

Onze behoeften zijn niet statisch, net zo min als ons beeld van God en de beleving daarvan.

Laat God leven. Dan kan ik Hem beleven, steeds opnieuw en anders.

Toos Reichman-Scheffer

Spreken over God – de liederen van Huub Oosterhuis

Een van de redenen, waarom een aantal van de liederen van Huub Oosterhuis in de rooms-katholieke kerkdiensten niet meer officieel mag worden gezongen is, dat God er niet in voorkomt.

Wat is eigenlijk spreken over God? Deze vraag komt bij mij op. Spreken over de onuitspreekbare naam. Welke taal past bij het spreken over God, over geloof en spiritualiteit? Hoe kan, wat in menselijke termen niet te omschrijven is, in woorden gevat worden? Voor velen is dat in de poëtische taal. Zoals in de liederen van Huub Oosterhuis. Spreken over wat onuitspreekbaar is – wie wil daar over oordelen? Over welk spreken dan wel mogelijk is, en welk spreken niet.

Ook de lutherse kerkmuziek probeert om het spreken over geloof en God niet alleen te laten aansluiten bij teksten uit de bijbel, maar tegelijkertijd ook bij de taal van de mensen. Ook in de bijbel staan teksten, waarin het woord God niet of nauwelijks voorkomt. Dat kan dus niet het criterium zijn.

Kerkmuziek en liturgie zijn bij uitstek de plek waar God ter sprake komt – in toon, taal en gebaar, in Woord en Sacrament, in leren en vieren.

In de lutherse traditie blijft het spreken van God niet beperkt tot de vastgestelde canon van de bijbel.

In kerkdiensten wordt ook uit de apocriefe boeken gelezen, al gebeurt dat

niet vaak. Omdat we maar niet zomaar kunnen bepalen in welke teksten het Woord van God doorklinkt en in welke niet.

Er zijn kennelijk manieren van spreken over God die vragen oproepen. Zolang dit als uitdaging tot gesprek wordt gezien is er niets mis mee.

Ook niet wanneer verschillende belevingen naast elkaar kunnen bestaan. De bundel Tussentijds laat dit prachtig zien: hoe kwalitatief goede kerkmuziek gebundeld kan worden voor gebruik in de eredienst.

De liederen van Huub Oosterhuis hebben de barrières tussen kerken al lang overwonnen. Ze zijn een voorbeeld van 'spreken over God' dat mensen verbindt, ondanks de pogingen van kerkleiders om een vermeende waarheid hoog te houden.

Detlef Bohlken

Dagexcursie 'Joods Antwerpen'

Al vanaf de dertiende eeuw is er in Antwerpen sprake van actieve joodse aanwezigheid. Nog steeds wordt er in de stad een orthodoxe en chassidische traditie levend gehouden; zo'n 15-20% van de totale joodse gemeenschap maakt er nog deel van uit. Veel orthodoxe joden in Antwerpen houden zich aan de kosjere voeding en aan de orthodoxe kledingvoorschriften, zoals de lange haren of pijpenkrullen die teruggaan op een verbod in de Thora om de bakkebaarden af te scheren. De vrouwen dragen pruiken. (Lees het boek van Carl Friedman 'Twee koffers vol', of kijk naar de verfilming van dit boek). De diamanthandel in Antwerpen is nauw verbonden met de joden in de Schelde-

stad. De wijk waarin de handel voornamelijk gevestigd is wordt zwaar bewaakt. Voor het eerst organiseert het Ignatius-huis de dagexcursie 'Joods Antwerpen'. Iedereen reist op eigen gelegenheid naar Antwerpen. Er gaat in elk geval ook een trein van Amsterdam naar Antwerpen; vertrek plusminus tien minuten vóór acht vanaf Amsterdam-CS. We verzamelen om 10.30 uur bij het station Antwerpen-CS (in de stationshal als het regent), aan de kant van de Pelikaanstraat, met zijn huis-aan-huis juwelierszaken en mezoezahs.

Om 11.00 uur bezoeken we met een gids de Hoofdsynagoge (Oostenstraat 43). Dit bezoek duurt ongeveer één uur. Daarna maken we met de Ignatiusgroep een

wandeling door de joodse buurt.

Datum: donderdag 7 oktober 2010

Tijd: 10.30 – 15.00 uur

Kosten: € 10,- (exclusief reiskosten en lunch)

We bezoeken in de middag ook nog de Augustijnenkerk, de bakermat van het Nederlandse lutheranisme.

Begeleiding: Arno Fafié, luthers theoloog, docent en retraiteleider.

De organisatie van deze dag werd mede mogelijk gemaakt door een gift van de 'Christiana Mariastichting voor Luthers en oecumenisch kerkenwerk'.

Graag opgave vooraf bij het Ignatius-huis, Beulingstraat 11, 1017 BA Amsterdam; tel. (020) 6798207; email info@ignatiushuis.nl.

Islam, in relatie tot...

De generale synode van de Protestantse Kerk buigt zich in haar komende najaarssynode (11-13 november) over de verhouding tot de islam.

De gespreksnota was ten tijde van het drukklaar maken van deze ElkKwartaal nog niet beschikbaar. Het leek de redactie nuttig om een kleine bloemlezing ter voorbereiding van dat gesprek te maken. En trouwens niet alleen voor het synode gesprek, er zijn ongetwijfeld veel meer mensen die geïnteresseerd zijn en in hun lokale situatie actief zijn in ontmoeting en dialoog. Maar waar te beginnen in een verhouding van twee religies die al sinds de zevende eeuw gezamenlijk op de wereld leven. Het behoeft geen betoog dat het eerste decennium van 2000 sprake was van een opleving in het gesprek over, en met, de islam. Al grasduinend lijken de reacties op de inmiddels beroemde (of beruchte) lezing van paus Benedictus XVI in september 2006 in het Duitse Regensburg en de lezing zelf, een belangrijke bijdrage aan het gesprek tussen christenen en moslims. Zeer markant was dat dat ook de islamitische (opinie) leiders zich voor het eerst gezamenlijk lieten horen.

'A Common Word'

De paus citeerde in een lezing voor de universiteit de Byzantijnse keizer Manuel II Palaeologus: 'Laat mij zien wat Mohammed voor nieuws heeft gebracht en je zult er slechts slechte en onmenselijke dingen vinden, zoals zijn gebod om het geloof dat hij predikte te verspreiden met het zwaard'. Het leverde felle reacties op, die de paus noopten om vier dagen later publiekelijk te zeggen dat het niet in zijn bedoeling lag moslims te beledigen. De uitlatingen in zijn lezing waren bedoel om juist tot een respectvolle dialoog te komen. Een aantal vooraanstaande moslims en islam wetenschappers kwam een maand later bijeen om een brief als antwoord aan de paus te schrijven. Een jaar

later mondde dat uit in het document 'A common word between us and you', gedragen door 138 islamitische schriftgeleerden over de hele wereld. Inmiddels is het aantal ondertekenaars opgelopen tot 307. Het was voor het eerst sinds de profeet Mohammed dat moslims zich wereldwijd zo gezamenlijk uitspraken over de interpretatie van Koran teksten, in het document doen ze dat ook nog eens in vergelijking met Bijbel passages. Centrale thema's en tevens de basis van mogelijke overeenkomsten zijn het geloof in de Ene God en het liefhebben van de naaste. (www.acommonword.com/)

Protestantse Kerk en RvK

Om vooreerst dicht bij huis te blijven: de Protestantse Kerk hield in mei 2009 een mini-conferentie met de titel 'theologische visies op de relatie met moslims. Verschillende aspecten van en reacties op 'a common word' waren hier te horen. In de tussentijd werden nog diverse activiteiten georganiseerd, maar het wachten is op de gespreksnota. (in het webdossier 'ontmoeting met moslims' is meer te vinden, specifiek over 'a common word': www.pkn.nl/moslims/info.aspx?page=12722) De Raad van Kerken riep in 2008 zo'n dertig mensen bij elkaar die zich vanuit de kerken bezig houden met de ontmoeting tussen christenen en moslims. De gezamenlijke reactie was dat 'A common word' 'veel inspiratie tot samenwerking' biedt. Bovendien raadden de dertig de Raad van Kerken aan om de brief te beantwoorden. (meer op: www.raadvankerken.nl/pagina/31/interreligieuze_ontmoeting)

Oecumenische wereldorganisaties

Zowel in 'Genève', bij de protestantse wereldorganisaties als in Rome werden antwoordbrieven geschreven op het islam document. Zo ook professor Karen Armstrong, zij verwoordt de

strekking van al die andere brieven over het initiatief dat: '...zeer nodig was voor de hele wereld. Veel te vaak wordt religie geassocieerd met geweld en intolerantie, en de gepassioneerde ethos die in de kern van ieder belangrijk geloof ligt wordt daarmee naar de zijlijn gedrukt...Het samenkomen van moslims en christenen die zo'n ongelukkige geschiedenis van vijandigheid hebben is een baken van hoop en een voorbeeld voor de hele mensheid.' De president van de Lutherse Wereldfederatie, Mark Hanson, sprak in zijn brief van de noodzaak tot 'verdere studie en overwegingen' en: 'zo accepteer ik [a common word] in het vertrouwen dat joden, moslims en christenen tot elkaar geroepen worden als tot een heilige plaats, waar Gods levende openbaring in de wereld is ontvangen in getuigenis onder de gelovigen en zonder vrees voor onze naasten.'

Verder dan tolerantie

Bladerend door veel documenten van verschillende oecumenische organisaties valt de zoektocht op die alle tradities én oecumenische verbanden ondernemen. De stap van oecumene naar interreligieus is er een die moet wennen.

Nog vóór het initiatief van de islamitische schriftgeleerden hield de Lutherse Wereldfederatie een consultatie over de relatie met moslims. Het rapport zoekt naar wegen om 'verder te gaan dan tolerantie, in de richting van een diepere relatie met moslims' (www.lutheranworld.org; 'Beyond toleration toward deeper relationships with muslims'). Na deze boodschap van 2006 zijn nog diverse bijeenkomsten over het onderwerp gehouden. Daarover meer, plus inhoudelijke beschouwingen, in het volgende nummer ElkKwartaal.

Praxedis Bouwman

Lutheranen en doopsgezinden werken aan verzoening

Van vervloeking tot vragen om vergeving

Veel Nederlandse lutheranen zullen misschien vreemd opkijken van de kop boven dit artikel. Zij hebben goede ervaringen met doopsgezinden en kunnen het woord 'vervloeking' waarschijnlijk niet plaatsen.

En hoezo verzoeningsproces? Dat is niet zo verwonderlijk. Voor hen vormden de doopsgezinden jarenlang een goede oecumenische partner. Zo was 'Do-Re-Lu' een bekende afkorting voor de samenwerking tussen Nederlandse doopsgezinden, remonstranten en lutheranen, die op sommige plaatsen nog altijd voortduurt, ook na de totstand-koming van de Protestantse Kerk in Nederland. Drie relatief kleine Nederlandse kerkgenootschappen, die in ethisch opzicht een zekere vrijzinnigheid deelden, werkten op plaatselijk niveau vaak goed samen.

Lutheranen deden er van harte aan mee.

Toch laat het wat grijzere verleden een minder rooskleurig beeld zien van de luthers-doopsgezinde betrekkingen. De zestiende-eeuwse lutherse bejegening van de doperse beweging staat in schrill contrast tot de hartelijke relaties waaraan lutheranen en doopsgezinden inmiddels gewend zijn geraakt. Weinig moderne lutheranen - en evenmin doopsgezinden - is bekend wat er zich in de zestiende eeuw allemaal heeft afgespeeld tussen de vertegenwoordigers van de lutherse reformatie en de aanhangers van de meer radicale reformatie, waartoe ook de voorlopers van de doopsgezinden behoorden. Hun tegenstanders noemden hen op negatieve wijze 'wederdopers' of 'anabaptisten'. Sinds het naar buiten treden van de Friese ex-pastoor Menno Simons (1496-1561) werd deze groep vrij algemeen aangeduid als 'mennis-ten' of 'mennonieten', hoewel ook de

andere benamingen nog gebruikt werden.

Vijandschap

De vijandschap van lutheranen jegens de wederdopers werd niet alleen bepaald door grote theologische bezwaren, met name tegen hun visie op de doop en het openbare leven. Deze bezwaren werden reeds scherp verwoord door Maarten Luther, die de wederdopers onder de 'dwepers' (Schwärmer) schaarde. Ook regelrecht geweld veroorzaakte vijandige gevoelens jegens elkaar. Zeker toen in Duitsland de kaarten tussen Reformatie en Rome geschud waren en er geen officiële ruimte meer bleek voor afwijkende groepen als de doperse beweging. Tot de midelen van het verbale geweld hoorde ook de in die tijd wel vaker gebezigde 'vervloeking'. Daarvan bedienden zich ook de opstellers van de Augsburgse Confessie uit 1530. In deze door de lutheranen wereldwijd aanvaarde belijdenistekst ter verdediging van het evangelisch-lutherse geloof worden de anabaptisten en hun theologisch gedachtegoed onomwonden vervloekt (artikel 5).

Een van de beweegredenen van de theologen om zich zo fel uit te spreken tegen de doperse beweging moet de wens geweest zijn om 'goed katholiek' over te komen op de keizer en de kerk van Rome. Een triest feit is, dat de lutheranen in met name de Duitse landen het niet lieten bij deze verbale veroordeling. Zij steunden ook het overheids geweld tegen de wederdopers, passief en actief.

Zo bezien is de Augsburgse Confessie zelf een instrument geweest in de onderdrukking van doperse christenen in de zestiende eeuw. Natuurlijk moet bij dit alles de toenmalige context in het oog worden gehouden: de crisis van de kerk en de noodzaak tot behoud van katholiciteit, de noodzaak zich uit te spreken tegen al te radicale bewegingen en het bewaken van het draagvlak binnen kerk, staat en bevolking. Toch vormt dit alles een zwarte bladzijde in de lutherse geschiedenis. Zeker als men zich realiseert dat luthersgezinde overheden en lutheranen het de doopsgezinden moeilijk bleven maken tot ver nadat zij hun eigen radicale (en in het begin eveneens gewelddadige) koers hadden ingeruild voor een geweldloze weg.

Hoog tijd voor verzoening

Het heeft tot laat in de twintigste eeuw geduurd voordat de eerste stappen werden ondernomen tot spijtbetuiging en verzoening. Een duidelijke aanleiding was de viering van het 450-jarig bestaan van de Augsburgse Confessie in 1980 door de Lutherse Wereld Federatie (LWF). Bij deze gelegenheid vroegen doopsgezinde gasten onder de congresgangers zich hardop af hoe zij de verjaardag van een belijdenis konden vieren die hun geestelijke voorouders en hun geschriften zo onomwonden veroordeelt. Hierop reageerde de uitvoerende commissie van de LWF met de erkenning van het leed dat de veroordelingen hadden aangericht. Dat was het begin van een traject waarin doopsgezinden en lutheranen samen zouden gaan studeren en waarin moderne lutheranen zich rekenschap wilden geven van het verbale en letterlijke geweld van hun voorouders uit de zestiende eeuw. Uiteindelijk mondde dit uit in de

oprichting van een doopsgezind-lutherse studietoelichting, die zich vanaf 2002 in de problematiek verdiepte. Het doel was niet alleen tot een ondubbelzinnige erkenning van de vervolgingen te komen, maar ook te werken aan verzoening en daarmee aan een nieuwe relatie tussen de wereldwijde lutherse en doopsgezinde geloofsgemeenschappen. In 2009 werd het rapport 'Healing of Memories: Reconciling in Christ' opgesteld. Aan de vooravond van de elfde assemblee van de Lutherse Wereld Federatie in Stuttgart is het een belangrijke bijdrage aan de verzoening tussen beide protestantse gemeenschappen. Het zal tijdens de assemblee worden gepubliceerd.

Van wond naar genezing

Maar misschien nog wel van groter symbolisch belang is de rede die de secretaris-generaal van de LWF, dr. Ishmael Noko, op 15 juli 2009 hield op het internationale doopsgezinde wereldcongres in Asunción in Paraguay. In duidelijke bewoordingen erkende Noko de vervolgingen van anabaptisten door lutheranen en noemde hij deze 'betreurenswaardig fout'. Zelfs in het licht van die tijd waren er alternatieven geweest voor de executies. 'Voor lutheranen zelf is deze geschiedenis als een 'spirituele wond', die wij met ons meedragen.' Volgens hem is genezing alleen mogelijk als de wonden, die als het ware bedekt zijn door de huid van de geschiedenis, weer aan het licht worden gebracht. Ook vergeleek hij de vloekwoorden in de Augsburgse Confessie met het gif dat een scorpioen in zijn staart meedraagt. 'Het gif zit nog in ons systeem, maar we zijn nu op een weg waarop we het kunnen kwijtraken.'

De elfde assemblee van de LWF in 2010 is de gelegenheid om officiële woorden van spijt te uiten en het begin aan te kondigen van een nieuwe manier van omgaan met de vervloeking in de Augsburgse Confessie. Op donderdag 22 juli staat de spijtbetuiging en de handelswijze daarna op de agenda, als een van de hoofdonderwerpen van de assemblee. Voor Noko zelf is de verzoening overigens ook een persoonlijke zaak. Hij groeide op in Zimbabwe, met een doopsgezinde moeder en een lutherse

vader. Dat aspect werd onderstreept door de president van het Doopsgezind Wereldcongres, Danisa Ndlovu, eveneens afkomstig uit Zimbabwe. Volgens hem had het zomaar zo kunnen zijn dat Noko als doopsgezinde door het leven gegaan was, met een vergelijkbare loopbaan. Ndlovu dankte 'de goddelijke voorzienigheid' dat het niet zo gegaan was. Juist als lutheraan kon hij immers deze stappen nemen. Zo lijkt het geen toeval te zijn dat de nieuwste impulsen tot verzoening uit Zuid-Amerika en Afrika komen, waar doopsgezinden en lutheranen het meest met elkaar te maken lijken te hebben.

Doopsgezinde reacties

De rede van Noko werd met enthousiasme en vreugde ontvangen. Lydia Penner, predikante van de Doopsgezinde Gemeente in Den Haag, was erbij toen Noko zijn toespraak hield, ten overstaan van de vele mennonieten in Asunción. 'Zijn woorden waren oprecht en raakten bij velen, ook bij mij, een gevoelige snaar. Ik was er zeer van onder de indruk en het ontroerde me ook.' Verder waardeert Penner het dat Noko erkende dat de doopsgezinden nooit wrok hebben getoond jegens de lutheranen en hen nooit met gelijke munt hebben willen terugbetalen. De rede van Noko werd gevolgd door een staande ovatie.

Of de kwestie wereldwijd sterk leeft onder doopsgezinden kan Penner niet met zekerheid zeggen. 'In bepaalde delen van de wereld leeft de herinnering aan de vervolgingen in Europa sterker dan in andere. Zelf kom ik uit Canada. Ik moet bekennen dat ik wel wist van de vervolgingen, maar niet van de verwensingen.' Penner schrok toen zij ontdekte dat de vloekwoorden in veel uitgaven van de Augsburgse Confessie tot op heden gehandhaafd zijn, vrijwel nooit met een inleiding die wijst op de gewelddadige consequenties. Zij zegt te hopen dat dit na de assemblee van de LWF zal veranderen. Ze is groot voorstander van gesprekken over de teksten die naderhand gepubliceerd zullen worden, zeker op het niveau van de plaatselijke gemeenten.

Verder schrijven aan de geschiedenis

Susanne Freytag, luthers predikante in Groningen en presidente van de evangelisch-lutherse synode van de Protestantse Kerk in Nederland is de afgelopen tijd betrokken geweest bij de gesprekken over de verklaring die op de assemblee van de Lutherse Wereldfederatie zal worden uitgesproken. Ze beschouwt die teksten, waarin excuses zullen worden aangeboden en daadwerkelijke verzoening zal worden aangekondigd, als de bekroning van een bijzonder waardevol proces. 'Het betekent zowel voor doopsgezinden als lutheranen heel veel. Hun gezamenlijke geschiedenis zal niet langer alleen in het teken staan van slachtofferschap en daderschap in relatie tot de vervolgingen, maar van samenwerken aan verzoening.' Wat is volgens haar de waarde van excuses? 'De excuses kunnen oude wonden helpen helen. Ze kunnen ook een verandering teweegbrengen in de identiteit van de mennonieten, die mede gevormd is door de vervolgingsgeschiedenis. Het is een dialogisch proces geworden, waarin het samen studeren van grote waarde bleek om te komen tot een gezamenlijk gedragen beeld van de geschiedenis.' Freytag ziet de dialoog niet als het herschrijven van de geschiedenis, alsof het gebeurde ongedaan valt te maken, maar wel als het verder schrijven aan geschiedenis. Samen, welteverstaan.

Freytag wil op geen enkele wijze de vroegere minderheidspositie van Nederlandse lutheranen vergelijken met de onderdrukking van de doperse beweging. Maar wel denkt zij dat van Nederlandse lutheranen op grond van hun eigen geschiedenis van marginalisering een bepaalde gevoeligheid verwacht mag worden voor wat de vervolgingen teweeg hebben gebracht bij de doopsgezinden. 'Ik heb in de gesprekken gemerkt dat grote lutherse kerken zich toch minder goed kunnen verplaatsen in de situatie van gemarginaliseerde en vervolgd groepen.' Zij hoopt dan ook, evenals Penner, dat het gesprek na de assemblee voortgang vindt in de Nederlandse kerken, vooral tussen lutherse (en protestantse) en doopsgezinde gemeenten.

Erwin de Fouw

Aantal lutheranen wereldwijd groeit: meer dan 70 miljoen

Voor het eerst in haar bestaan hadden de kerken die bij de Lutherse Wereldfederatie horen meer dan 70 miljoen leden in 2009. Afrika is de regio met de meeste groei in vergelijking tot vorig jaar: meer dan 1,2 miljoen lutheranen kwamen erbij op dat continent. Azië zorgt ook voor een toename: 200.000. Latijns Amerika en de Caraïben hadden een hele lichte daling, Noord Amerika verloor 1,95 procent ten opzichte van 2008. Het aantal lutheranen in Europa daarentegen ging wat omhoog. De nieuwe evangelische kerk in Midden-Duitsland, een fusie tussen de kerken in Thüringen en Saksen, zorgde voor lichte groei.

De 'LWF-lutheranen' zijn lid van 140 kerken, tien erkende gemeenten en een erkende raad in 79 landen. In vergelijking met 2009 ging het totale aantal leden omhoog met 2,3 procent. Het totale lidmaatschap van alle lutherse kerken, dus ook van kerken buiten LWF-verband, ging ook omhoog naar 73,8 miljoen. De groei bij niet-LWF kerken houdt verband met zeven toegevoegde kerken in Afrika en een in Europa die eerder in de tellingen niet meededen.

Na de Kerk van Zweden is de lutherse kerk in Tanzania (ELCT) de grootste van de wereld en heeft daarmee stuivertje gewisseld met de Ethiopische Evangelische Kerk Mekane Yesus. Laatstgenoemde groeide overigens ook.

In Azië is de Protestants Christelijke Batak Kerk in Indonesië de grootste lutherse kerk. De kerk van Nias groeide 8,4 procent naar een totaal aantal leden van 20.125.

Europa: plus 250.000

Ruim 37 miljoen (37.164.411) mensen zijn lid van een van de Europese LWF-kerken. Daarnaast zijn nog eens een kleine 80.000 (79.778) lid van niet-LWF-kerken. Dat laatste getal is

sinds het afgelopen jaar verdubbeld, omdat dat Evangelisch-Lutherse kerk op de Faroe Eilanden zich losmaakte van de Evangelisch-Lutherse Kerk in Denemarken.

De kerk in Zweden zag een verlies van een procent en heeft nu een kleine 6,8 miljoen leden. De Deense, Finse en Noorse kerken zagen ook meer mensen vertrekken dan erbij komen.

De Lutheran Council van Groot Britannië groeide met ruim 43 duizend naar iets meer dan 170 duizend.

Liechtenstein en de Tsjechische Broeders groeiden, in tegenstelling tot de

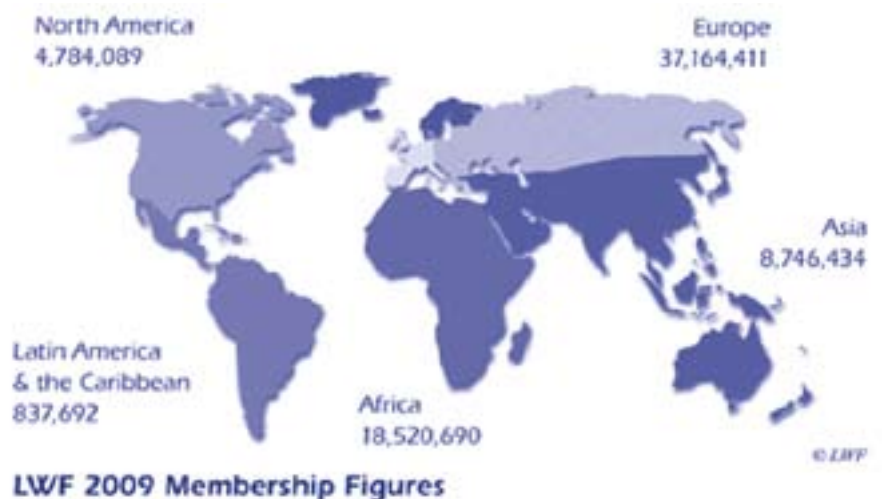
Silesische Evangelische Kerk van de Augsburgse Confessie (eveneens Tsjechië) die bijna de helft aan leden verloor.

Duitsland is wereldwijd het land met de meeste lutheranen: de gezamenlijke landskerken herbergen bijna 13 miljoen. De Nord Elbische Evangelische Lutherische Kerk, een oude bekende van de Nederlandse lutheranen, verloor 1,2 procent en komt op een totaal van net boven de twee miljoen (2.050.595).

De Protestantse Kerk in Nederland rapporteerde een verlies van 200.000 leden, 8,7 procent in vergelijking met vorig jaar. Aantal leden in 2009: -2,1 miljoen. De Protestantse Kerk telt als een van de weinige kerken mee in twee tellingen van lidmaatschap van wereldwijde confessionele organisaties. De kerk is tegelijkertijd lid van de Lutherse Wereldfederatie en van WARC-REC die deze zomer samengaan in de WCRC (World Communion of Reformed Churches).

Praxedis Bouwman

Op basis van de gegevens van OCS (de communicatiedienst van de LWF; LWI) die jaarlijks de ledenaantallen verzamelt. Voor meer details: http://www.lutheranworld.org/LWF_Documents/LWF-Statistics-2009.pdf

Daan Leker kandidaat LWF-raad

Daan Leker (25) is in juli tijdens de 11^e assemblee kandidaat voor een zetel in de raad van de Lutherse Wereldfederatie. In die raad zitten 48 personen die volgens een verdeelsleutel alle regio's van de LWF representeren. Daan wordt voor de regio Centraal-West Europa gekandideerd, samen met een Zwitserse predikant en kandidaten van de Duitse kerken. Met de kandidatuur van Daan krijgt de Protestantse Kerk ook een adviseursplek toegewezen. Die zal worden ingevuld door dominee Susanne Freytag.

Daan Leker nam voorafgaand aan de pre-assemblee voor Europa in Bratislava deel aan de pre-assemblee voor jongeren. Al vanuit die bijeenkomst werd ze door de jongeren naar voren geschoven als mogelijke kandidaat. 'Ik wilde wel en zo ging dat balletje rollen,' aldus Daan. Enige internatio-

nale lutherse ervaring deed ze vorig jaar al op. Toen was ze een van de uitverkoren Europese lutherse jongeren die deel nam aan een leiderschapstraining van de LWF in Moskou. 'Daar merkte ik dat ik het heel leuk vond om eigen ideeën te bedenken en in te brengen.' Ze bedacht daar een confirmatieweekende voor Nederlandse lutheranen die belijdenis willen doen. Op dit moment wordt nog aan de realisatie gewerkt. De LWF raad komt eens in de anderhalf jaar bij elkaar en is verantwoordelijk voor lopende zaken tussen de assemblees en voor de organisatie van de staf van de LWF. De raad kiest uit haar midden 'program/standing committees', zeg maar commissies met specifieke aandachtspunten en een projectcommittee, dat projecten voor bepaalde termijn beoordeelt. Daan is erg geïnteresseerd om vanuit

de LWF raad actief te worden op het gebied van ontwikkelingshulp en mensenrechten. 'Ik ben zelf jeugdhulpverleners en kan vanuit mijn werkervaring en kennis het mijne inbrengen. Gaaf om vanuit de LWF mensen te helpen die het minder hebben op de wereld.'

Wilt u de 11^e assemblee van de LWF volgen? Dat kan, via de LWF website in het Engels, <http://www.lwf-assembly.org>, en via de website van de Protestantse Kerk, veelal in het Nederlands: <http://www.pkn.nl/2/info.aspx?page=14897>. Daar kunt u ook de leden van de Nederlandse delegatie zien die de Protestantse Kerk van 20-27 juli in Stuttgart vertegenwoordigen.

Praxedis Bouwman

Oecumene onzichtbaar op Kirchentag München

Op de tweede oecumenische Kirchentag, afgelopen mei in het Duitse München, klonk het woord oecumene weliswaar niet minder vaak dan op de eerste bijeenkomst zeven jaar geleden in Berlijn, maar hij klonk wel minder enthousiast. De wil en inzet om oecumenische stappen te zetten was er helaas niet. Er werd op 'veilig' gespeeld: geen gezamenlijke vieringen van het Heilig Avondmaal, confessioneel gescheiden diensten op Hemelvaartsdag en een orthodoxe vesperviering. Het leek er meer op dat het oecumenische gesprek uit de weg werd gegaan.

In Beieren zijn de rooms-katholieke en de luthers-protestantse traditie sterk met elkaar verbonden. Gemengde huwelijken zijn er meer dan normaal. Oecumene wordt geleefd. Maar het mag niet al te structureel worden, niet al te openbaar. Vooral de Rooms-Katholieke Kerk had het niet makkelijk in de aanloop naar deze Kirchentag. Schandalen van kindermishandeling en seksueel misbruik houden de gemoederen zeer bezig. De programmaonderdelen van de afgetreden bisschop Mixa waren allemaal afgezegd. Zo gaat men openbare kritiek uit de weg. Maar ik vraag me ook af, of er belangstelling voor zou zijn geweest. Slachtoffers willen zelf aan het woord komen. Daarvoor is ruimte gevraagd en voor een deel ook gevonden. Aandacht voor de daders is er al meer dan genoeg.

Oecumenische problemen leven niet

Anders stond het met Margot Käßmann, die als voorzitter van de raad van de Evangelische Kirche in Deutschland en ook als bisschop van

Mensen en oecumene in München, mei 2010.

Hannover is afgetreden omdat zij met te veel drank op haar auto heeft bestuurd. Als voormalige bisschop was zij niet aanwezig, wel als persoon. Zij heeft veel steun gekregen om haar geloofwaardigheid, haar maatschappelijk engagement en haar betrokkenheid bij de vragen van deze tijd. Tijdens een bijbelstudie, normaliter goed maar niet massaal bezocht, kwamen meer dan 5000 mensen bijeen om naar haar te luisteren. Maatschappelijk betrokkenheid is steeds weer een hoofdthema van de Kirchentag. Politici van alle Duitse partijen zien de Kirchentag als mogelijkheid om met elkaar in gesprek te

komen. Over thema's als euthanasie, over het belang van de kerk voor de moderne maatschappij, over de betekenis van internet voor de kerk en voor de democratie, over de verantwoordelijkheid van het rijke westen voor de problemen van de arme landen. Vrome concerten en populaire muziek (zoals een concert van Nena, van de 99 luchtballonnen!) stonden naast klassieke kerkmuziek en sacrale zang op het programma.

Bekend druk was het ook deze keer weer. 400.000 mensen op de avond van de ontmoeting in de binnenstad van München, ruim 100.000 vaste deelnemers, overvolle bussen en metro's – niet anders dan andere jaren. Belangstelling voor ontmoeting was er, dat is duidelijk. De oecumenische problemen van kerkleiders leven echter nauwelijks. Of er een vervolg zal komen is zeer de vraag. Terwijl de hoofdvragen van de oecumene in de verste verte niet opgelost zijn en de kerken de laatste jaren verder van elkaar zijn geraakt, hebben de mensen behoefte aan ontmoeting, aan een gesprek over maatschappelijke en geloofsvragen, aan beleving van hun eigen spiritualiteit en vooral aan plezier.

Detlef Bohlken

De volgende Kirchentag, de protestantse, zal begin juni 2011 plaats vinden in Dresden.

Protestantse Gemeente Deventer: Lutherse inbreng is vanzelfsprekend

Een fusieproces is vaak lastig, soms ook emotioneel en confronterend. Het traject vereist een lange adem en zorgvuldige aandacht. Maar het loopt ook wel eens soepel en bijna ongemerkt, zoals in Deventer.

In 2007 gingen de hervormde, gereformeerde en lutherse gemeenten van Deventer op in de Protestantse Gemeente Deventer (PGD).

Sinds 1984 werkten hervormden en gereformeerden in Deventer al samen. Later kwamen daar ook de lutheranen bij. In de loop der jaren werd duidelijk dat ze op den duur geen van drieën meer zelfstandig zouden kunnen voortbestaan. Voor de lutheranen lag ook de optie voor om deel te gaan nemen in de lutherse samenwerking met Arnhem-Apeldoorn-Zutphen, maar de lutherse gemeente gaf de voorkeur aan een PKN-verband in de eigen stad. In de nieuwe samenstelling werd gekozen voor inschrijving in één wijk, inclusief het pastoraat, de Lebuinuwijk.

Open houding

De combinatie van een open houding bij de wederzijdse partners en een gestage volharding in het (h)erkennen van elkaars gewoonten en gebruiken droeg bij aan de lutherse doordeeseming. 'Teamwork was daarbij belangrijk. Vooral als je uit zulke verschillende nesten komt', zegt kerkenraadsvoorzitter Dick Timmerman. 'Ook op andere terreinen verliep de samenwerking constructief. Eigenlijk ging het al jaren vanzelf. De overgang van informeel samenwerken naar de formele situatie van een PKN-gemeente, in één wijk, met één

kerkgebouw, een totale predikantsbezetting van twee fte's en één kapitaal verliep zonder noemenswaardige tegenstand'. Ook in de wijkkerkenraad is het lutherse steeds vertegenwoordigd door een afgevaardigde. Gebouwen en inboedel kregen bevredigende bestemmingen; de lutherse kerk werd verkocht aan de Alevieten (tot geruststelling van de gemeente niet aan een horeca-ondernemer), het oude zilver ging naar het museum, de preekstoel is in hergebruik bij een andere gemeente en de avondmaals-tafel en de doopvont verhuisden mee naar de Lebuinuskkerk. Ook financieel kan de PGD het bolwerken, mede doordat de lutherse predikant dankzij een schenking 'meekon' in de fusie, hoewel het genereren van meer huurinkomsten inmiddels een actiepunt is.

Sensibiliteit voor liturgie

Ook in Deventer vormen de lutheranen een minderheid, is er sprake van vergrijzing en weinig jonge aanwas. 'Geen paniek', vond Hermien Günther-van Dijk, emeritus-predikant van de voormalige evangelisch-lutherse gemeente. 'Kijk liever naar wat we wel hebben en met wie. Het lutherse moet niet zozeer 'gered' worden, maar geïmplementeerd.' Samen met de hervormde predikant

Joke van de Velde startte ze catechisatiegroepen en organiseerde thema-avonden over lutherse elementen als avondmaal en liturgie. 'De liturgie is een huis waarin je je thuis moet voelen. Dat de lutheranen veel meer gezongen responsen kennen was in het begin lastig en behoorlijk wennen voor de gemeente.' Later gingen de meeste kerkleden het juist erg waar-deren, zo hoorde Van de Velde bij haar afscheidsbezoeken.

Van meet af aan leefde de overtuiging dat het lutherse denken heel goed was in te brengen in dat van het calvinistische gedachtegoed; vrijzinnig en luthers stonden elkaar niet in de weg. 'Natuurlijk lukt niet altijd wat je voor ogen hebt - dan is het zaak dat te aanvaarden', zeggen Günther-van Dijk en Timmerman. Wat bijvoorbeeld (nog) niet lukte, is het gaan staan tijdens de evangelielezing. Voor lutheranen normaal en logisch, voor de voormalige gereformeerden en hervormden een brugje te ver.

Wel zijn de brandende kaarsen op Eeuwigheidszondag een blijvende verandering en was iedereen het er probleemloos mee eens om de avondmaalstafel alleen te gebruiken voor avondmaal en gebeden. Voor de lezingen kwam een aparte lezenaar. Toen Hermien Günther - 'terwijl ik het zelf niet eens kan' - vierstemmigheid in de gemeentezang introduceerde werd er eerst even achter de oren gekrabbd. Nu kiest iedereen de partij die hem het beste past - waardoor de samenzang uit de gemiddeld honderd-twintig kelen toch heel anders klinkt. Ook de inbreng van kunst in de eredienst was nieuw voor de Lebuinuwijk. De eerste keer dat ze een bijbelkring zou leiden kreeg Günther de waarschuwing niet met plaatjes te komen, want daar hield men niet van. Inmiddels is dat

gemeengoed geworden. Evenals andere kunstuitingen, bijvoorbeeld in combinatie met de inmiddels populaire vespers (ook voor niet-kerkelijken), bedoeld voor de hele stad.

Vertrouwen in de gemeente en elkaar Hermien Günther-van Dijk werkte onder meer van 1974 tot 1987 als predikant in de voormalige DDR (Oost-Duitsland). 'De kerk had daar een veel socialere functie dan hier. Veel, ook het bijbellezen, had daar automatisch een politieke lading. De woorden van Jesaja in de politieke context van de DDR klonken anders dan hier.' Eenmaal terug in Nederland liep ze wel eens aan tegen de eenzijdigheid waarmee men hier bezig was met het eigen zielenheil. Tegelijk motiveerde dit haar wel tot bezinning op actie en contemplatie, het bij elkaar houden daarvan, met groot vertrouwen in de gemeente. Bijzonder is, hoe in de loop der jaren de Stille Week een speciale plek heeft gekregen. De week wordt afgesloten

met de Paasnacht die geheel wakend wordt doorgebracht. Na de eredienst wordt er elk half uur gelezen (bijbelteksten of gedichten) en om 04.00 uur is er voor ieder warme soep en broodjes. Zo gaat men gezamenlijk de viering van de Paasmorgen in. Elkaar ontmoeten, ook buiten de zondagen om, krijgt extra accent door te participeren in wijkoverstijgende activiteiten. De Lebuinuskkerk in Deventer (die kathedraalachtige elementen heeft) timmert hard aan de weg om ook voor de stad iets te betekenen. Zo wordt gewerkt aan plannen om allerlei culturele instellingen een plaats te geven. Dick Timmermans: 'Daar kunnen wij als PGD ook aan bijdragen.'

Een oude (lutherse) dame die niet meer naar de kerk kwam omdat ze slecht ter been was, wordt nu spontaan gehaald en gebracht door een (hervormd) gemeentelid. Er is veel belangstelling voor elkaars achtergrond, gewoonten en gebruiken.

In juni 2009 ging Hermien Günther-van Dijk met emeritaat. Hoewel ze nog actief is op allerlei gebied, heeft ze nu ook eindelijk tijd om te lezen, te wandelen en niet te 'moeten'. Ze is er geen moment bezorgd over geweest of met haar vertrek misschien ook de zorgvuldig opgebouwde lutherse elementen zouden verdwijnen uit de nieuwe PKN-constructie. 'Daarvoor was de samenwerking te goed, oprecht en algemeen aanvaard; het lutherse is zo gewoon en natuurlijk geworden: nauwelijks waarneembaar, maar mooi dat het er wel is.'

In het profiel dat de beroepscommissie van de PGD met betrekking tot haar opvolging samenstelde wordt de wens tot lutherse elementen benadrukt. De nieuwe predikant (m/v) moet minimaal affiniteit met het lutherse hebben en uitdragen. Zo bezien is de lutherse implementatie geslaagd.

Alma Evenhuis

Nederlandse Lutherse Vrouwen Bond op weg naar de toekomst

'De Nederlandse Lutherse Vrouwen Bond werd in 1956 opgericht met als doel het contact tussen lutherse vrouwen te bevorderen, ze te sterken in hun (kerk)werk, te vertegenwoordigen in oecumenisch, nationaal en internationaal verband en te voorzien van informatie en communicatie op kerkelijk en sociaal terrein.'

Zo begon een beschrijving uit ongeveer 1968 over doelstelling en werkwijze van de Nederlandse Lutherse Vrouwen Bond (NLVB). Anno 2010 staan visie en doelstelling nog steeds overeind; ook de inzet en betrokkenheid van de leden is nog springlevend. Ondanks 'veranderende tijden' en een teruglopend ledenaantal, gaat de NLVB gestaag door op die oorspronkelijk ingeslagen weg. Het jaarthema 'Olie voor de ziel' is gericht op inspiratie voor mensen onderweg.

De NLVB is een 'bond in beweging', met een open blik naar de wereld. Netwerkend en activerend, gericht op de gelijkwaardigheid van man en vrouw in de geloofsbeleving en de omgang met elkaar. Coby Aartsen-Kraayfeld, secretaris van de bond, onderschrijft dit van harte. Maar ook erkent ze dat de NLVB meer en meer moet roeien met de riemen die er zijn. 'We doen het werk met minder mensen dan voorheen, dat maakt ons kwetsbaar. Daarbij vormen gezondheid en prioriteiten in de privé- en werksfeer een onzekere component bij het maken en uitvoeren van het bondswerk.'

In een jubileumuitgave van De Brief (het NLVB-kwartalblad) bij het 50-jarig bestaan van de NLVB in 2006 komt een keur aan (oud)leden met verschillende functies aan het woord. Uit die vele persoonlijke herinneringen, statements en activiteiten blijkt de inzet en volhardendheid van deze organisatie (inmiddels 55 jaar oud) en de positieve resultaten ervan. Weliswaar loopt de animo terug, maar toch is er ook aansluiting bij nieuwe generaties. Jonge vrouwen, voor wie dit extra werk lastig te combineren valt met hun werk en gezin. Marieke Aartsen (dochter van) benoemt het belang van dit vrouwenwerk: 'Nog steeds zijn er niet overal gelijke rechten en beloningen voor man en vrouw. In de Generale Synode vormen mannen nog steeds de meerderheid. In de lutherse synode is dat gelukkig anders. De lastige combinatie van zorg en werk drukt nog steeds zwaarder op vrouwen dan op mannen'. Marieke kreeg de NLVB-betrokkenheid met de paplepel ingegoten, evenals andere dochters van leden. Of de vrouwencontactdagen, het overleg, de weekenden er over vijftig jaar nog zijn durft ze niet te voorspellen. 'Zolang het nog kan moeten we ervan genieten en ons blijven inzetten voor dit werk. Als mijn generatie vrouwen het stokje overneemt zal het vrouwenwerk blijven bestaan, in welke vorm ook.'

Ontmoetingsdag

De vrouwen treffen elkaar onder meer tijdens de jaarlijkse ontmoetingsdag, zoals afgelopen april in Nijkerk (zie ElkKwartal nr 2), met

Van 'bond' naar 'beweging'? Het huidige bestuur van de NLVB. (foto: Coby Aartsen).

het thema: 'Olie voor de ziel'. Anders dan de studie- of themadagen met wat zwaardere kost waaraan ook mannen deelnemen, is deze dag altijd bijzonder vanwege het ontspannende karakter, het elkaar (weer) ontmoeten, en het plezier dat er onderling is. Actiebereidheid is er steeds, hoewel een 90-jarig lid wat weemoedig memoreert: 'Vroeger, op zo'n dag, zag je op het station een lange sliert vrouwen op weg naar de ontmoetingslocatie, dat is vandaag wel anders. (Wellicht kwamen ook veel vrouwen met de auto. AE). 'Tja, dat is nu eenmaal zo', beaamt Coby Aartsen, 'en toch gaan we door. Er zijn verschillende samenwerkingsvormen, lutherse en breder oecumenisch. Er zijn partnerschapsrelaties met lutherse gemeenten in het buitenland. Nog steeds inspireren we elkaar. Dat geldt voor het kerkenwerk en de kerkelijke betrokkenheid van de leden in hun eigen gemeentes, voor het internationale werk. Maar je kunt niet alleen maar luthers zijn binnen je eigen muren.' Ook de synode heeft daarin een taak, zoals een heldere communicatie en ondersteuning in het algemeen. De persoonlijke en aandachtige aanwezigheid van de

huidige president Susanne Freytag op de ontmoetingsdag werd als bemoeiend ervaren. Waarbij zij aangetekend dat we hopen dat zij de daar geuite signalen meeneemt..

Momenteel is de voorzittersfunctie van de NVLB vacant. Op de komende beleidsdag wordt het functieprofiel opnieuw bekeken. Een onlangs gehouden ledenenquête leverde een aantal concrete suggesties op, waaronder ook heel praktische: sommige leden zijn inmiddels zo op leeftijd dat het reizen naar een studie- of ontmoetingsdag bezwaarlijk of onmogelijk wordt. 'Dan moeten wij dus naar hen toe komen', concludeert Coby Aartsen, 'en bewerkstelligen dat uit de leden lokale contactpersonen voortkomen. Zo zijn er al heel actieve groepen in Limburg, Stadskanaal en Gouda.'

De benaming 'bond' is eigenlijk wat oubollig, aldus de leden. 'We overwegen om dat te veranderen in 'beweging'. Ze vergelijkt de organisatie met een boom, de wortels stevig in de aarde, altijd in beweging, de kruin opwaarts gericht.

Alma Evenhuis

kriskraskort

Er was veel te doen in **ZAANDAM**. Een afvaardiging van de kerkenraad woonde een classisvergadering bij, waar ze een presentatie verzorgde met een liturgisch moment. Daarna kwamen ze met een eigengemaakte puzzel. Alle goede antwoorden vormden samen het woord 'Maartenkerk', de naam die sinds enige tijd het kerkgebouw siert. Ook vierde een aantal gemeenteleden een fantastisch weekend. Geen referaten of zware problemen, maar heerlijk samen uit. Niet alles hoefde gezamenlijk te gebeuren. Wie wilde wandelen of naar een zwarte markt wilde kon dat doen, maar lekker thuisblijven in de bungalows waar gelogeed werd, kon ook. Tijdens de startdag van de gemeente op 22 september staat een dagtocht op het programma. Het wordt een tocht met een bezoek aan de lutherse kerk in Leiden en een vaartocht over de Kagerplassen.

Kerk Zaandam (foto: Leny Kamp)

In **BREDA** werd een groot feest gevierd rondom het 600-jarig bestaan van de Grote Kerk als heilige plaats midden in de stad. Een feest voor iedereen en alle leeftijden. Ook voor de lutheranen, op weg naar samenwerking met de Protestantse Gemeente Breda waar ook de Grote Kerk bij hoort. Op het programma stond een gezamenlijk ontbijt op de markt tegenover de Grote Kerk, met aansluitend een historische wandeling door Breda. Daarna een hoofddienst waarvoor een nieuwe (avondmaals)liturgie gecomponeerd werd, die in deze dienst voor het eerst gevierd werd. Er was een kindermusical en voor de iets oudere jongeren het programma 'Heilige plaatsen in de popmuziek', onder leiding van Leo Blokhuis, ook wel de 'popprofessor' genoemd (Denk aan de jaarlijkse Top

2000!). 's Avonds was er de Top Tien uit het Liedboek en andere bundels. Suggesties waren van harte welkom. De dag werd afgesloten met een nocturne.

Ook uit **AMSTERDAM** valt er het een en ander te melden. Op 22 mei werd de 'Kerkennacht aan de gracht' georganiseerd. Een mooi en laagdrempelig initiatief om je als kerk in de drukke binnenstad eens te profileren. Er was van alles te beleven: een orgelconcert, het brandend braambos, labyrint lopen, blind dates, pinksterverhalen en verhalenvertellers. Een uitgelezen kans waar je van alles bij kunt bedenken om dat profiel gestalte te geven, van flitsend vernieuwend tot stijlvol traditioneel. Ook pastoraat, omzien naar elkaar, behoort wezenlijk tot het profiel van de Oude Kerk aan het Spui. En dan is zo'n nacht een mooie kans om er gewoon te zijn, een plaats voor wie behoefte heeft aan een vertrouwelijk gesprek, een luisterend oor, een soort biecht misschien ook. Vanuit Brandpunt Johanneskapel (Amstelveen) gaat het project Kopje Thee+ van start. Dit project betreft diaconaal opbouwwerk, met als vertrekpunt het bezoeken van mensen binnen en buiten de kerk. Het project duurt in eerste instantie drie jaar. Brandpunt Maarten Lutherkerk houdt in september een kunstproject over 'Trouw(en) en verbintenis'. Hiervoor word gezocht naar objecten die te maken hebben met trouwen en verbintenissen, zoals trouwjurken/-pakken, maar ook andere voorwerpen die met trouw en verbintenis geassocieerd worden. Te denken valt aan foto's, kleding, geschenken en symbolische objecten.

In een paar lutherse gemeenten functioneren maaltijdgroepen, zo ook in **ARNHEM**. De naam is in dit geval een beetje misleidend, want het betreft eigenlijk geen echte vaste groep. Men komt elke maand bij elkaar in wisselende samenstelling: jong – ouder; luthers – anders, soms voorafgaand aan catechese of kerkenraad. Het kan 's avonds druk zijn in de kerk aan de Spoorstraat. Doorgaans wordt

er gegeten met twintig à dertig mensen; de kookploeg wisselt ook. Constante is een eenvoudige doch voedzame – en smakelijke! – maaltijd, vegetarisch, twee gangen en koffie na, en naar we mogen aannemen kan er ook thee geserveerd worden. Ook een constante is dat er steeds gegeten wordt op de laatste maandag van de maand.

Op zondag 11 april zette de lutherse kerk in **ZUTPHEN** de deuren wijd open om samen met andere monumentale gebouwen de burgerij te laten proeven van de rijke cultuur en historie die de stad te bieden heeft. Er was hevige concurrentie van omliggende winkels die met allerlei seculiere aanbiedingen en koopjes succesvoller leken. Dat leek zo, maar in de kerk ging het niet om de kwantiteit maar om de kwaliteit en die was bij de rechtgeaarde Zutphense lutheranen uiteraard volop aanwezig. Er was muziek van dwarsfluit, hobo, fagot en piano en het applaus van de eerste mensen die hierdoor naar binnen gelokt waren, trok nog meer mensen aan. Anderen kwamen om de drukte en het lawaai van de stad even te ontvluchten. Aan het eind van de middag waren vrijwel alle informatiefolders over de kerk en de kerkgemeenschap op. Alle gastheren/-vrouwen hebben leuke gesprekken en ontmoetingen gehad met mensen die veel belangstelling toonden voor de geschiedenis, maar ook voor het inhoudelijke van de lutherse traditie en de geloofsleer van Luther. Voor herhaling vatbaar dus!

Kerk Woerden

Alle gemeenten uit de provincie Utrecht kwamen op de laatste zondag in mei samen in **WOERDEN**. Na de dienst was er niet alleen koffie maar er waren ook nog wat andere activiteiten en een gezamenlijke lunch. Een mooie gelegenheid om de kennismaking met andere lutheranen te hernieuwen of te beginnen. Verder werden 'klussendagen' georganiseerd. Op twee zaterdagen moest er heel wat werk verzet worden. Het opruimen/schoonmaken van de zolder, de kerkzaal opruimen, het afvoeren van rommel naar het Stadserf, het onkruid rond de kerk verwijderen, de stoep schrobben en de straat goed vegen, de tapijttegels in de Jan de Bakkerzaal verwijderen en nieuwe tegels leggen en nog veel meer. Om er gezellige klusdagen van te maken zetten diverse mensen koffie, bakten cake en smeerden broodjes.

In **GOUDA** werd in juni een maaltijd gehouden in de Lutherzaal. De maaltijd was bedoeld voor jongeren van 12 tot 18 jaar en hun ouders. Na afloop kon men van de gelegenheid gebruik maken om gezamenlijk eens na te denken over de activiteiten in de St.Joostkapel. Het plan is om in september verder te gaan met de jeugdgroep die eerder dit jaar werd opgericht. Ook wordt gedacht over het oprichten van een jeugdraad. Daarin zouden enkele ouders kunnen plaatsnemen, naast een vertegenwoordiger van de kerkenraad en de predikant. In die raad kunnen de activiteiten voor jongeren en kinderen in de kerk geëvalueerd worden en er kan ook nagedacht worden over nieuwe projecten voor de kindernevendienst. Dat biedt perspectief om

nieuwe dingen te ontwikkelen voor jeugd en jongeren in de kerk. In eerste instantie is nog niet gedacht aan het opnemen van jongeren in de jeugdraad, maar mogelijk komt dit in een later stadium aan de orde.

De glas-in-loodramen van de (gesloten) Maarten Lutherkerk in **WEESP** krijgen een nieuwe bestemming in de Wartburgkapel in **UTRECHT**. Daarmee gaat een wens van de maakster, Dirkje Kok-Meulenbroek, in vervulling. Samen met haar in 1981 overleden echtgenoot, de lutherse predikant én glazenier Pieter Kok, ontwierp zij voor de kerk een raam met taferelen uit het Oude Testament. Het werk bleef onvoltooid. Na de verkoop van de kerk in Weesp had mevrouw Kok er geen zin meer in. Bij de sluiting van de kerk was bedongen dat de gebrandschilderde ramen in luthers bezit zouden blijven en mogelijk een nieuwe plek zouden krijgen. Nu staan ze bij de glazenier in Soest. Ze krijgen een omlijsting en komen dan te hangen in de kapel van de Wartburg. Het zijn acht verschillende taferelen. Het laatste was dus niet af, maar de maakster is vast besloten ook dit laatste tafereel te voltooiën, ondanks het feit dat ook zij zelf steeds ouder wordt.

Op 14 maart is het Rogier-orgel uit de gesloten en verkochte lutherse kerk van **BERGEN OP ZOOM** in de Gertrudiskerk in diezelfde stad in gebruik genomen. Deze kerk is eigendom van de burgerlijke gemeente. Het was ooit een hervormde kerk en het gebouw wordt nu wekelijks gebruikt door de rooms-katholieke parochie. Het Rogier-orgel, gebouwd in 1857 en rijksmonumentaal erfgoed, was bij de sluiting gedemonteerd en is nu weer opgebouwd in de Gertrudiskerk. Bij de ingebruikneming voerden verschillende orgeldeskundigen het woord. In aanwezigheid van leden van de lutherse gemeente. De inwijding vond uiteraard plaats door een lutherse predikant. Het werd een warme muzikale middag met werken van Bach en andere componisten. Ook andere

kunstschaten uit de nu gesloten kerk zullen in de Gertrudiskerk tentoongesteld worden zodra de vitrines hiervoor zijn gerealiseerd.

In april van dit jaar was het 25 jaar geleden dat er voor het eerst een **KrisKrasKort** van mijn hand verscheen. De rubriek bestond al langer en verschillende schrijvers waren mij voorgegaan. Dit blad is ooit begonnen als *Luthers Weekblad*, maar heette in 1985 *ELK* en verscheen toen om de twee weken. Begin jaren negentig werd het een maandblad en nu zijn we aan de 10^e jaargang bezig van *Elkkwartaal*. Wat mij betreft kunnen we nog wel even zo voortgaan!

Tjally Everaarts-Bilyam

Samen zingend geloven in Utrecht

Oude klanken en bekende woorden maken zich los, gaan klinken en worden tot nieuwe muziek. Zo wordt in de kerkgeschiedenis steeds hetzelfde, nieuwe lied gehoord. Hoe dat klinkt, bracht een speciaal hiervoor samengesteld luthers gelegenheidskoor ten gehore. Met vier optredens toerde dit gezelschap tussen Pasen en Pinksteren door het land.

Het koor, een samenvoeging van het Lutherse Projectkoor (onder leiding van Hans Jansen) en het Vocaal Theologen Ensemble (Hannah Rijken) zong afwisselend samen en in beurtzang met het publiek - in navolging van Luther die 'het volk' ook liederen liet meezingen. Dat laatste ging niet vanzelf. Zonder de trefzekere instructies en directie van Hannah Rijken, was het een ratjetoe geworden. Nu verliep het meezingen vrijwel foutloos, afgaand op haar bemoedigende compliment 'U doet het heel goed'.

Kern van het evangelie

Onder invloed van Luther ging men liederen gebruiken als middel om de kern van het evangelie over te dragen. Als er iets gemakkelijk uit het hoofd te leren valt is het wel een lied.

Zingen in de lutherse kerk in Utrecht. (foto: Detlef Bohlken)

'Zo blijft Gods woord onder de mensen', schreef Luther aan een vriend. De liederen die hij schreef waren allemaal nieuw, maar bijna altijd gingen ze uit van een oude kern. 'Ein feste Burg' schreef hij als bewerking van psalm 46. 'Veni Creator Spiritus' vertaalde hij om de mensen mee te kunnen nemen in de tekst. Vanuit de overtuiging dat juist muziek het hart raakt en vleugels geeft aan een tekst, ook als je niet kunt lezen. 'Eerst komt de theologie, dan de muziek. De kunst van de muziek schenkt dat wat verder alleen de theologie geeft: een rustig en vrolijk hart. Met goede muziek jaag je de duivel weg. 'Zingt een nieuw lied voor de Heer', daar wordt iedereen beter van.' En zo leek het op deze avond ook te gaan. Aanvankelijk wat aarzelend, want tegenover zo'n imponerend koorgeluid wordt men nederig, gaandeweg steeds meer uit volle borst zong 'het volk' ongeremd mee. Dat doet wat met je. Wie erbij was zal het beamen. De gezongen liederen waren afkomstig uit verschillende tijden en plaatsen, oud en nieuw, in verschillende soorten en maten. 'Door die liederen te delen, leren we elkaar opnieuw kennen', aldus de inleiding van het programmaboekje. Dat elkaar leren kennen viel niet meteen te toetsen; een groeiende eenheid in de samenzang wel. Het openingslied 'Zingt

Hans Jansen. (foto: Detlef Bohlken)

voor de Heer een nieuw gezang' zette meteen de toon en werd door de meesten uit het hoofd meegezongen. Kerkhistoricus en predikant Roel Bosch sprak de verbindende teksten tussen de liederen en gaf er waar nodig een historische en theologische duiding aan.

Zingend geloven

'We zingen ons geloof te binnen', zo zei ooit Willem Barnard. Dat lijkt aan te sluiten bij de motivatie van de koorleden, het en der in het programmaboek opgetekend, waar wellicht ook 'het volk' zich bij kan aansluiten. Zo zegt een koorlid: 'Ik weet soms niet wat ik geloof, maar als ik zing twijfel ik niet, dan weet ik het zeker.' En Hans Mudde pleit voor meer aandacht binnen de kerken voor kerkmuziek. 'Daar zou de kerk behoorlijk van opknappen. Samen muziek maken doet goed en goede muziek trekt mensen. Muziek geeft een meerwaarde aan het Woord die je niet in woorden kunt uitdrukken.' Een gastorganist in een provinciale lutherse kerk toonde zich onlangs stomverbaasd toen de gemeente staande de geloofsbelijdenis zong. 'Kunnen ze dat dan?' Ja, dat kunnen de lutheranen. En getuige de zangavond 'Zingt een nieuw lied' kunnen ze nog meer ook.

Alma Evenhuis

De eerste bladzijde van de bijbel

Doe de bijbel open en je zit meteen in de problemen. De wereld in zes dagen geschapen, dat kan en hoef ik toch niet te geloven? Maar wat dan, ben ik dan ongelovig? Nou, af en toe krijg je wel het idee, dat je pas een echte christen bent, als je die ellendige spagaat dan maar uithoudt.

Moet dat? Nee, dat moet niet. Men noemt dat bijbelgetrouw, maar het is juist *ontrouw* aan het genre, het hymnische karakter van Genesis 1. Want een hymne, een lofzang is het, dat kun je toch zo zien, het heeft zelfs een heel kort en krachtig refrein: En God zag, dat het goed was, in het Hebreeuws een heel korte en rythmisch zangerige zin: wajjár ki tóv...

Als je die hymne als een historisch, technisch verslag beschouwt, of een intelligent design – een soort Jan des Bouvrie in den hoge – of nee, toch niet, want die is wel een kunstenaar en dat is veel te wuft voor de Schep- per als je het verhaal zo leest. Maar dat op die manier lezen, als verslag en journaal van al het ontstane, dat mag niet, want dan doe je dat lied onrecht en ontgaat je de diepe bood- schap die erin verwerkt zit volkomen! Maar waar komt alles dán vandaan? Laat dat maar over aan de weten- schap. Hoewel ook zij er, evenals wij allemaal, uiteindelijk niet echt raad mee weten. Het duizelt je, ons ken- nen schiet tekort. Laten we dus maar terugkeren naar de plek waar wij geplaatst zijn en leven mogen. De plaats die wordt bezongen in dit lied.

De boer die voortploegt

Om dat te helpen verduidelijken even een voorbeeld: ik ben slecht in het onthouden van liederen en gedichten. Mijn vrouw moet mij daarbij steeds

te hulp komen. Maar één zin is altijd bij me blijven hangen. Diep van bin- nen was hij ons tot troost in de oor- logsjaren: *En de boer hij ploegde voort*. Wat er ook gebeurt – en de dichter somt van alles op wat ons schrik aanjaagt – daar gaat hij en in de voren vallen de graankorrels. Wie dán gaat vragen, of die boer wel echt ploegde en waar, met een paard of met een tractor, die is toch echt de weg kwijt en wekt de woede en teleurstelling op bij hen die zich door dat heerlijke refrein lieten en laten troosten.

Zo is het ook met de scheppings- hymne uit Genesis 1 – overigens niet de enige in de bijbel, kijk maar eens naar psalm 104 – het is een loflied op Hem die temidden van de baaierd van een doods, kil heelal en alle woestenij en ellende een plek voor de mens heeft geschapen, bevochten. Het is nog niet af, het gevecht tegen de boze machten gaat door. Ook Luther sprak al van die voortgaande schepping. We verwachten de vol- tooiing, maar Hij zag al dat het goed zou zijn.

Scheiden en onderscheiden

Toen het joodse volk werd wegge- voerd om te werken en te leven in en rond het machtige Babel en daar al die vroomheid om zich heen zag – eer aan de zon en aan de maan, aan de grond en de vruchtbaarheid – herinnerden ze zich hun eigen oude verhalen. En een dichter gaf ze de

vorm die we nu nog kennen en in huis hebben.

En dan zie je het voor je: ja, schep- pen is scheiden, dat wisten we als studenten al. Het is ónderscheiden: zon, nee, jij bent niet de baas, je moet dienen, zorgen voor de dag na de nacht. En jij maan, je mag een hulpzon zijn, samen met de sterren voor een beetje licht in de nacht zor- gen, niet teveel, want de mens moet rusten, slapen.

En jij, zee, jij woesteling, ken je gren- zen en laat wat ‘droge’ aarde, land, vrij voor de mensen. Zij komen eraan! De zee had en heeft daar dui- delijk moeite mee, zij overschrijdt soms die grenzen. Daar weten we alles van. Maar altijd wordt zij weer teruggedrongen. Ook door de mens, die daarbij mag helpen, die hoge dijken opricht. Eenmaal, zo wordt verderop verteld, ging het goed mis. Het was alsof Hij, de Naam, zo diep teleurgesteld was in de mensen, dat Hij zijn scheppend werk even op- schortte. En de zee greep haar kans!

Maar Hij die de barmhartige is, ont- fermde zich toch weer over de men- sen, zoals altijd, ondanks alles.

En opnieuw scheidde Hij het water van het droge. En de mens besepte dat toen er een duif aangevlogen kwam met een olijfblad in de bek. Weer dus een ‘feit’ dat niet gewoon ‘gebeurd’ is, maar een beeldend getuigenis, eindeloos afgebeeld door kunstenaars van alle tijden, het vrede- steken. En de mensen die op zoek zijn naar resten van de ark en die menen te vinden: laat hen. Maar daarmee wordt de mogelijkheid om de diepe zin van het beeldend getui- genis te doorgronden, afgesloten.

God als boetseerder

En toen kwam de mens, op de zesde dag. Aan de vooravond van de zevende dag, de sabbat, toen zelfs Hij rustte van al dat werk. Man en vrouw schiep Hij hen en Hij zegende hen.

Ik weet nog een ander verhaal, riep iemand. Over God als boetseerder en hoe de mens twee werd, samen werd. Goed, zei de rabbijn, dat is een prachtige aanvulling, die nemen we ook op, dat wordt Genesis 2. Maar dat klopt toch niet: eerst 'man en vrouw schiep Hij hen', en dan, in dat tweede verhaal, later pas de vrouw, de levenschenkende (= 'Eva')? Maar wat is daar mis mee? Het is toch weer een getuigenis van een wonder? En bovendien: die vrouw was allang aanwezig in die eerste mens, in de kiem als man-en-vrouw

dus. Maar Hij die schiep moest weer scheiden, ónderscheiden, en de vrouw, de ander, tegenover die verbaasde man, die hij nu eindelijk was, plaatsen. Hoe zou anders de liefde tussen hen kunnen opbloeien?

Immanuel

Een van de namen van Hem waarover deze verhalen gaan, verhalen die ze richting gaven in den vreemde, is Immanuel, 'Met ons is God'. Die nabijheid houdt nooit op, Hij blijft nabij wat er ook gebeurt. En ook in de beginverhalen gebeurt al heel

gauw van alles wat niet goed is... Maar Godverlaten? Nee, never, nooit, niemals, want te groot is Zijn liefde, een 'Backofen voll Liebe', zei Luther.

Joop Boendermaker

De Protestantse Kerk in Nederland wordt op de 11^e assemblee van de Lutherse Wereldfederatie vertegenwoordigd door (vlnr) Martijn van Leerdam, Ilona Fritz, Andreas Wöhle, Susanne Freytag, Praxedis Bouwman en de op de foto ontbrekende Arjan Plaisier en Daan Leker. Laatstgenoemde staat elders in deze Elkkwartaal, zij is gekandideerd voor de LWF raad.

Voorafgaand aan de hoogste vergadering van de LWF in Stuttgart (20-27 juli), zal dominee Susanne Freytag namens de Protestantse Kerk in Nederland een boom planten in de Luthertuin in het Duitse Wittenberg. Die Luthertuin wordt in de aanloop naar 2017, het 500^e gedenkjaar van de reformatie, aangelegd.

De tuin is een geschenk aan de stad Wittenberg en is bedoeld als symbool van de wereldwijde oecumene. In november vorig jaar plantten religieuze wereldleiders de eerste bomen, onder meer van WARC (de wereldassociatie van gereformeerde kerken), de Rooms-katholieke kerk, het patirarchaat van Konstantinopel, de Anglicaanse gemeenschap, de Methodistische wereldraad en de Lutherse Wereldfederatie.

Iedere kerk en organisatie die in de Luthertuin een boom plant, plant in eigen land ook een boom op een voor de kerk belangrijke plek. Zo ontstaat een symbolisch wereldwijd netwerk van oecumene, verbonden door bomen.

Iedere ochtend zullen in de week voorafgaand aan de assemblee tijdens een korte ochtendmeditatie bomen worden gepland door lutherse kerken uit de wereld die allemaal voor de assemblee naar Duitsland komen.

Eerste vrouwelijke predikant in Nederland op lutherse kansel

Vrouw en ambt. Anders gezegd: hoe een kleine, lutherse kerk bijna per ongeluk haantje (hennetje?) de voorste werd in een tegenwoordig breed geaccepteerde situatie, namelijk die van de vrouw in het ambt. Hier verteld als voorproefje van de komende samenvatting van de geschiedenis van het lutheranisme in de Lage Landen. Elkkwartaal berichtte eerder over dit grote project van meerdere auteurs/onderzoekers, dat de werktitel LLL heeft.

Het is laat in de middag. De lutherse synode van 1922 loopt ten einde. De aanwezigen hebben hun hoofd al bij het diner. Dat wordt door de Amsterdammers altijd goed verzorgd in het 'Oude Huis' aan de Nieuwe Keizersgracht. Het is vooral voor de schaars betaalde predikanten een niet te versmaden beloning voor het vergaderwerk. Eerst nog even de rondvraag. De voorzitter, dominee P. Groote (die van het studiefonds), meldt dat er een brief is binnengekomen van de Leidse studente mejuffrouw L.C. Dufour, sinds haar studententijd vriendin van prinses Juliana, de latere koningin. Zij vraagt daarin of er voor haar als zij afgestudeerd is en ook de studie aan het Evangelisch-Luthers Seminarium in Amsterdam gevolgd heeft een plaats zal zijn als predikante in de Evangelisch-Lutherse Kerk. De voorzitter vraagt de vergadering naar haar oordeel over een kwestie die nog maar zelden aan de orde geweest is. Men komt er niet zo snel uit. Professor Völter is tegen, professor Van Bakel vóór. Maar de ervaren voorzitter

weet raad: hij vraagt de Commissie voor de Reglementen – voorloper van de kerkorde – of er in de reglementen iets te vinden is wat tegen dit verzoek in te brengen is. Natuurlijk niet, dat wist Groote ook wel: 'Is er dan iets op tegen, heren?' En zowaar: met algemene stemmen wordt besloten dat er geen bezwaar tegen dit verzoek ingebracht kan worden. Omdat men er zo vóór was? Dat betwijfel ik ten zeerste. Men zal het wel als een theoretische mogelijkheid beschouwd hebben, al kenden de vrijzinnige broeders al wel een heel enkel voorbeeld elders.

Vrouwenstemrecht in 1922

Nu was 1922 wel een bijzonder jaar. In dat jaar mogen vrouwen voor het eerst stemmen. Wat in 1919 besloten is in het parlement wordt nu realiteit. Ook in lutherse kring speelt al wel iets: De Wartburg van 22 juni 1922 meldt, dat vrouwen voor het eerst mee mogen doen bij de predikantsverkiezing. De wenselijkheid daartoe was trouwens al in 1875 uitgesproken. Ook bij de hersteld lutheranen

stemden vrouwen mee bij de predikantsverkiezing, hetgeen bewijst dat deze wens niet alleen uit vrijzinnige hoek komt. Er waren ook al vrouwelijke kerkenraadsleden, zoals in Zutphen en Schiedam, en drie vrouwelijke diakenen in Zaandam.

Synode: Geen vrouwen op de lutherse kansel

In de synode van 1926 wordt een voorstel behandeld van de Grote Kerkenraad van Amsterdam:

De synode bepale, dat voortaan geen vrouwen meer toegelaten mogen worden tot de evangeliebediening en brenge het reglement op de toelating in overeenstemming daarmede, zoodat duidelijk blijke, dat er alleen sprake kan zijn van mannelijke proponenten.

Dat protest, want dat was het, had wel een voorgeschiedenis. Amsterdam kon ook niet helpen, dat ze als proeftuin fungeerde voor wat in 1922 wel erg terloops besloten was.

De studente van die brief van destijds mocht voor het eerst voorgaan in het 'Oude Huis', nu de Wittenberg aan de Nieuwe Keizersgracht. Daar regeerden de regenten en die hebben vast niet eerst overlegd met de kerkenraad.

Het goede ervan was, dat het voorstel nu wel op een reguliere manier in de synode aan de orde kwam, met alle bekende pro's en contra's, te pijnlijk om nu nog te herhalen. Een predikant stelt voor om ze dan maar alleen tot hulpprediker te maken. Een ander waarschuwt: 'Straks krijgen we ook nog de vraag of een vrouwelijke predikant mag trouwen'.

Het verrassende is, dat het besluit van 1922 met 15 tegen 3 stemmen wordt bevestigd. Het grote voordeel van de Amsterdamse interventie is, dat er nu een besluit is genomen na een behoorlijke discussie, en weloverwogen.

50 jaar Zweedse vrouwenordinatie

Aanleiding voor het verhaal van Joop Boendermaker is de viering van vijftig jaar vrouwenordinatie in de Zweedse lutherse kerk in april jl. met diensten in Stockholm en Härnösand, de gemeentes waar de eerste vrouwelijke dominees zijn geordineerd. De Zweedse lutherse synode besloot (pas!) in 1958 vrouwenordinatie toe te staan.

Volgens ENI (Ecumenical News International) dat berichtte over dit jubileum, vermeldt de wereldwijde gids over vrouwen in leidinggevende posities dat de eerste vrouwenordinatie een groep van veertien Moravische zusters betrof in het jaar 1758, in Hernhut in Saksen. Ze mochten preken voor andere vrouwen. Maar na de dood van de grondlegger van de denominatie, zijn tot de jaren '60 van de vorige eeuw geen vrouwen meer geordineerd bij de Hernhutters.

In 1853 zou de 'Congregationalist Church' in de Verenigde Staten een vrouw hebben geordineerd, maar zij werd ontslagen in 1854. In het artikel van ENI wordt de eerste lutherse vrouwenordinatie toegeschreven aan de evangelisch-lutherse kerk in Nederland.

De meest recente Nederlandse lutherse ordinatie door toenmalig luthers president Detlef Bohlken van een vrouw: Louisa Vos, vorig jaar zomer in Apeldoorn. (Foto: Praxedis Bouwman)

Eerste vrouw beroepen in 1929

Het duurt dan nog tot 1929 tot de eerste vrouwelijke predikant beroepen wordt, en wel in Woerden/Bodegraven. Later staat ze jaren in Kampen. Beide gemeenten behoorden toen wel tot het meer vrijzinnige deel van de kerk. Maar dat is niet het geval bij de studente die dit alles had losgemaakt: 'da.'(zo werd dat toen bij ons nog aangeduid) L.C. Dufour stond vanaf 1931 te Groede. In 1937 ging ze naar Winschoten en ze eindigde als ziekenhuispredikant in Groningen. Nog jarenlang hadden zij het niet makkelijk. De kerkenraden hadden vaak

liever mannen die bovendien meestal een vrouw meebrachten die ook nog kon worden ingeschakeld. Maar ze hoorden erbij en kleine gemeenten waren vaak blij, dat ze hun predikanten niet al snel weer naar een grotere gemeente zagen vertrekken.

Geen onderscheid meer

En hoe is de situatie tegenwoordig? Kijkt u zelf maar eens rond in onze kerk: wat zou het gruwelijk leeg zijn zonder onze vrouwelijke predikanten! We maken geen onderscheid meer, en zo hoort het ook.

Maar onlangs hoorden we dat het in

de lutherse kerken wereldwijd niet onbekend is, dat de Nederlandse lutherse kerk toch maar mooi de eerste was die deze opening ooit maakte. Dat verrast je dan toch wel weer. Het gaf mij in ieder geval de kans om de voorgeschiedenis ervan weer eens uit de doeken te doen.

En nu laten we het doek maar weer vallen. We gaan verder met alles wat ons te doen staat op de plek waar we nu gesteld zijn en wie we ook zijn. Sterkte gewenst!

Joop Boendermaker

Lutherdag 2010 over Philippus Melanchthon

De Lutherse Gemeente Zuid-Limburg te Maastricht (Hondtstraat) houdt in het kader van de Lutherdecade op zaterdag 30 oktober 2010 (Lutherdag) vanaf 10.00 uur een bijeenkomst ter gelegenheid van de 450ste sterfdag van Philippus Melanchthon op 19 april 1560. Philippus was de naaste medewerker en vriend van Martin Luther, ook wel 'Preceptor Germaniae' (leraar van Duitsland) genoemd. De thema's op die dag zijn: Reformatie, Onderwijs en Vorming, met daarnaast: Oecumene.

Dr. Eddy Hallewas zal spreken over de geschiedenis van de lutherse gemeente Maastricht. Ds. Ilona Fritz zal een inleiding houden over oecumene en dr. Dick Akerboom over Melanchthon's betekenis voor het onderwijs en de theologische verwerking van de Reformatie. De dag zal worden afgesloten met een viering van het Heilig Avondmaal met onder anderen ds. Willem Boon. De Lutherdag staat onder auspiciën van de Lutherstichting (Martin Luther Bund-Nederland) en de werkgroep

'Lutherdecade'. Kom naar de Lutherdag in het mooie Limburg en neem een stelling mee uit uw gemeente. Voor meer informatie: Perla Akerboom-Roelofs, tel. (024) 3238024 Voor aanmeldingen: Femke Akerboom-Beekman (secretaris Lutherstichting), tel. (020) 4751005 of akerboom_femke@hotmail.com

Vleugel?

De Protestantse Kerk bestaat uit vleugels. Sommige vleugels worden 'modaliteiten' genoemd, naar het spraakgebruik in de voormalige Hervormde Kerk. De Gereformeerde Bond is zo'n modaliteit, evenals de Vereniging van Vrijzinnige Protestanten. Andere vleugels noemen zich liever een *beweging*, zoals de theologenbeweging Op Goed Gerucht of het Evangelisch Werkverband. Bij de lutheranen ligt het nog weer anders: de Evangelisch-Lutherse Kerk was in 2004 één van de drie *fusiepartners*. Dat is van een andere orde - zou je zeggen. Maar anders dan hervormden en gereformeerden konden lutheranen in de verenigde kerk een eigen synode behouden. En hun eigen blad: *Elkkwartaal*. Niemand zal het in z'n hoofd halen om te spreken van de lutherse 'vleugel' binnen de Protestantse Kerk. De lutheranen hebben een aparte status gehouden. Knap gedaan!

Maar... is dat wel in hun voordeel? Volgens de kerkorde moet de lutherse synode de lutherse traditie bewaren en dienstbaar maken aan de hele kerk. Als relatieve buitenstaander - ik kom uit de gereformeerde kerken - én als communicatiemedewerker van het landelijk dienstencentrum vind ik het interessant om te zien hoe de lutheranen dat vormgeven. Zo te zien richt *Elkkwartaal* zich vooral op het 'bewaren' van de lutherse traditie, want er zijn niet zoveel andere pro-

testanten die het blad lezen. Maar... het 'dienstbaar maken' aan de gehele kerk (2,1 miljoen leden!): hoe werkt dat? Via meepraten in de generale synode en door een cursusaanbod over lutherana voor iedereen? Ten dele wel.

Daar heb ik wel vragen bij. Hoe overtuig je de rest van de kerk ervan dat alleen de lutheranen de lutherse traditie bezitten? Stel je voor dat leden uit de vroegere Gereformeerde Kerken (GKN) dat over de gereformeerde traditie zouden zeggen! Terecht zouden de bonders zich opzij gezet voelen. De GKN-gereformeerden hebben in 2004 bewust veel eigen pretenties en tradities losgelaten voor de verenigde kerk. Daarom: wat voor aantrekkelijks zit er voor lutheranen in hun claim? Luther's theologie behoorde toch al tot de hervormde en gereformeerde bagage? Is dat niet een basis om je thuis te voelen en mee te doen in die brede Protestantse Kerk?

Soms lijkt het alsof lutheranen buitenstaanders willen blijven. Tijdens het redigeren van de kopij van *Elkkwartaal* heb ik vaak zinnen verbeterd als: 'In plaats X werkt de lutherse gemeente nog niet samen met de PKN-gemeente'. Wat nou, denk ik dan, een lutherse gemeente behóórt toch gewoon tot de Protestantse Kerk! Het is méér dan wartaal. Wartaal is bijvoorbeeld het onbepaalde gebruik van de afkorting 'PKN', waardoor de kerksnaam voor

buitenstaanders onherkenbaar wordt. Er zijn overigens ook termen uit de lutherse traditie, die op andere protestanten vreemd overkomen. Waarom bestaat een lutherse synode uit 'predikanten' en 'niet-predikanten'? Het zal je maar gezegd worden: jij zit hier als niet-predikant! Het woord kerkrentmeester daarentegen, ook uit de lutherse koker, was in de Protestantse Kerk verbluffend snel ingeburgerd. Zo kan het dus ook.

Veel geboren lutheranen zijn er niet meer in Nederland. 'De hervormde gemeente van Katwijk is groter dan de hele lutherse kerk in Nederland', riepen critici al in de jaren negentig. Niet iets om vrolijk van te worden, vooral niet als je op het standpunt staat dat alleen de lutheranen de lutherse traditie in de Protestantse Kerk vertegenwoordigen. Loopt wie dat over zichzelf denkt niet het gevaar zichzelf niet als fusiepartner te gaan gedragen, maar als vleugel, beweging of modaliteit? Hoe ben je dan nog dienstbaar 'voor het geheel van de kerk'?

Frans Rozemond

(Frans Rozemond verzorgde tussen 2000-2010 voor de afdeling Communicatie & Fondsenwerving van het Landelijk Dienstencentrum in Utrecht de technische eindredactie van Elkkwartaal.)

**Protestantse
Kerk**

kwartjes

Virtuele kinderkerk in Finland met 22000 gebruikers

Kinderen in Finland kunnen sinds kort virtueel naar de kerk. Een kinderkerk waaraan je via het internet mee kan doen! Reden om eens te gaan praten met de organisator ervan. Want: hoe bedenk je nou zo iets en zouden er ook echt kinderen zijn die via internet de kinderkerk volgen?

Juha Kinanen, zo heet de voorganger die op het idee van deze kerk gekomen is. Hij vertelt dat hij een experiment heeft gedaan via Habbo Hotel (een populaire *website* onder kinderen en jongeren waar hun alter ego's geld kunnen verdienen om in hun virtuele wereld te kunnen leven). Op Goede Vrijdag 2006 is hij op deze site een kerk begonnen. Daarop benaderden kinderen hem en vroegen of hij een gebed voor hen wilde uitspreken in deze 'kerk'. Kinanen zette zijn dienstenboek *online* en hield in deze *online*-kerk een dienst. De dienst werd zo populair en kinderen waren er zo serieus bezig dat hij besloot om een eigen, virtuele, kerk te beginnen. Een paar grote Finse lutherse gemeenten hielden hieraan mee en vorig jaar is de 'kerk' geopend. Op dit moment zijn er 22000 gebruikers die mee doen aan de diensten!

Een 'echte' kerk

Dat klinkt interessant, een kinderkerk op het net, maar hoe werkt zo iets? Wij kennen natuurlijk de 'gewone' kerkdiensten, waarin we samen zingen en de kinderen hun eigen

moment hebben, maar hoe doe je dit dan via internet?

Op de *site* is muziek te vinden; ook staan er filmpjes op. Er is een 3D systeem waardoor het lijkt alsof je in een 'echte' kerk bent. De kinderen kunnen *chatten* en er zijn voorgeprogrammeerde antwoorden op hun vragen.

Meestal zijn er dagelijks twee tot tien kinderen op de *site* te vinden, maar er zijn in totaal 22000 gebruikers. Er kunnen op de *site* spelletjes gedaan worden, zoals het aansteken van kaarsen en orgel spelen. Zondagsscholen kunnen op de *site* terecht voor informatie en er is

bijvoorbeeld een adventskalender te vinden. In Finland is het traditie om op een begraafplaats kaarsen aan te steken, vooral rond Kerst. Dat is op de site dus ook mogelijk.

Al is mijn Fins misschien niet erg goed, toch vond ik het leuk om eens een kijkje te nemen op de *website*. Elke zondag om 12 uur Finse tijd wordt hier een dienst 'gehouden'. Iedereen is hier welkom. Dus als je zelf nieuwsgierig bent geworden, neem dan eens een kijkje op: <http://www.ptk.fi/>

Daan Leker

De website van de kinderkerk in Finland.

'Al mijn later is met jou'

De kerk uit de jaren vijftig is afgeladen vol met mensen van jong tot oud en uit alle hoeken van de samenleving. Er hangt een sfeer van verwachting, mensen spreken vrolijk met elkaar. Dan klinkt het Air van Johann Sebastian Bach op het orgel, de kerk wordt stil. Tot iedereen opstaat, omdat het bruidspaar eraan komt: twee prachtige bruiden. Ze schrijden naar voren, gevolgd door de predikant en leden van de kerkenraad. Je voelt aan alles: dit wordt een bijzondere viering.

De dienst wordt een vrolijke bloemlezing uit het Liedboek voor de Kerken en de Evangelische Liedbundel en er werkt een enthousiaste muziekgroep mee. Naast dominee René de Reuver hebben ook familieleden, gemeenteleden en kinderen een aandeel in het geheel. Zo wordt Hadeer gevraagd om de kaarsen te komen aansteken. Maar zij durft niet zo goed. Is zij ooit eerder in een kerk geweest? Dan kleine Femke maar. Met een beetje hulp van de dominee lukt het haar. De dienst verloopt klassiek. Na een preek over Romeinen 15:13 en het uitspreken van trouwgeloften, waarmee de vrouwen uitspreken: 'Al mijn later is met jou', knielen ze voor de zegen. De eerste zegenviering van twee mensen van hetzelfde geslacht in deze kerk is een feit.

Vrolijk orthodox

Lutheranen zullen niet vreemd opkijken, maar hier in de Haagse Marcuskerk is het de eerste keer dat gebruik gemaakt wordt van de mogelijkheid die de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland uit 2004 biedt. Na een intensief en zorgvuldig proces, waarin (zoals voorgeschreven) ook de gemeenteleden werden gehoord, werd door de kerkenraad een besluit genomen op basis van de

opvatting dat 'waar het gaat om serieuze en bij onze gemeente betrokken mensen die in liefde en trouw voor elkaar kiezen en gezamenlijk naar Gods Woord willen leven, het verantwoord is om hun relatie in een kerkdienst te zegenen.' Dat betekende dat Petra Kruisselbrink en Willeke Eikelenboom hun huwelijk in de Marcuskerk konden laten zegenen. Bijzonder vanwege de kerkelijke kleur van de gemeente en de omgeving waarin het kerkelijk leven zich afspeelt. De Marcuskerk is een confessioneel protestantse gemeente, die

zichzelf omschrijft als 'vrolijk orthodox'. Ook heerst een licht evangelicale sfeer in de gemeente, wat onder meer blijkt uit het gebruik van de Evangelische Liedbundel, naast het Liedboek voor de Kerken. De leden komen allang niet alleen meer alleen uit de wijk, maar uit heel de stad. De kerk staat middenin het multiculturele Moerwijk en draagt bij aan de kwaliteit van leven ervan. Zo is zij nauw betrokken bij het werk van de Kinderwinkel, een missionair-diaconaal project dat kinderen en tieners van verschillende religieuze achtergronden uit de wijk leuke en zinnige activiteiten biedt.

Proces

Precies een maand na hun huwelijk praten mevrouw Kruisselbrink-Eikelenboom en mevrouw Eikelenboom-Kruisselbrink bij de thee over hun bijzondere dag in mei en over wat daaraan vooraf ging.

Petra en Willeke wilden graag trouwen en een zegen ontvangen, om de verbinding met elkaar en met God voor elkaar en anderen duidelijk uit te spreken. Dat drukt ook de tekst op de trouwkaart en de orde van dienst uit: 'Al mijn later is met jou'. Petra: 'Nu kan niemand er meer omheen. Als ik het over Willeke heb, kan ik nu zeggen: 'mijn vrouw'. Willeke: 'Ja, het is een statement.' Ze hebben intensief naar de dienst toegeleefd en de viering heel bewust meegemaakt. Petra: 'Het was heel mooi zo, met naast al die mensen uit onze familie en vriendenkring ook zoveel mensen uit de gemeente.' Ze zijn blij dat daarbij ook mensen waren die moeite hadden met de huwelijksviering. Willeke: 'Sommigen zeiden: we hebben er moeite mee, maar we houden wel van jullie! Anderen, die het er helemaal mee eens waren, zeiden: 'Was dat hele proces vooraf nou nodig?' Maar wij vonden het nodig.'

Overigens had de kerkenraad het onderwerp al eerder aangesneden, De Reuvers voorganger was erg voor. De vraag bleef destijds een theoretische vraag waarbij geen knopen werden doorgemaakt, concrete mensen waren niet in beeld.

Toekomstvisie kerk

'De bal begon te rollen, toen René de Reuver net in de gemeente was komen werken,' zegt Willeke. 'Tijdens de eerste keer dat hij de zondagavondkring voor jongeren leidde vroeg hij ons: hoe zie jij de Marcuskerk over vijf jaar? Ik antwoordde prompt: ik hoop dat ik dan getrouwd ben met Petra en wij in de Marcuskerk Gods zegen hebben kunnen vragen.' Zelfs Petra was verrast door dit onverwachte 'aanzoek'. 'We hadden het er wel al over gehad, maar nooit zo precies.' De Reuver zei meteen: 'Daar moeten we het dan maar eens over hebben.'

Het verzoek van Petra en Willeke zou eerst aan het moderamen van de kerkenraad worden voorgelegd. Na intensieve gesprekken binnen het moderamen werd het gesprek naar het geheel van de kerkenraad gebracht. Hoewel een aantal leden er moeite mee had, besloot een meerderheid in de kerkenraad, dat een huwelijkszegening mogelijk moest zijn. In het gemeenteblad verscheen een artikel met het verzoek van de vrouwen, het positieve oordeel van de kerkenraad en een oproep voor een extra gemeenteavond om meningen te horen. Naar aanleiding daarvan zou de kerkenraad definitief besluiten.

Ineens was nu bij iedereen bekend, dat Petra, die diaken is, en Willeke, die in de Kinderwinkel werkt, bij elkaar horen. En dat ze niet alleen bij elkaar wonen, omdat dat 'wel zo praktisch en gezellig is', zoals een lieve oude dame daarvoor wel eens had opgemerkt...

Na de bekendmaking kwamen er veel brieven, kaarten en emails. Allen goed bedoeld, vanuit het eigen gezichtspunt bekeken, maar niet allemaal even positief over hun voorstellen. Dat was best wel eens moeilijk, geven ze toe.

Een half jaar na de eerste besprekingen in de kerkenraad, vlak voor de zomer, kwamen zo'n negentig mensen bijeen om zich in alle openheid uit te spreken. Hoewel er niet gestemd werd, was het duidelijk dat een meerderheid de visie van de kerkenraad deelde. Ook tegenstanders hielden het erg bij zichzelf en gunden hen een zegen.

Willeke en Petra waren er niet bij, er werd geduld van hen gevraagd, zij zouden pas na de zomer het besluit horen. Petra: 'Hoewel we in het begin juist zeiden: we hebben hier geen haast mee, we willen liever een wat uitgebreider maar zorgvuldige route met een breed draagvlak in de gemeente, dacht ik nu af en toe wel: hoe zorgvuldig moeten we zijn. Bovendien word je weer op je 'anders zijn' gewezen, terwijl je eigenlijk niet meer zo over jezelf denkt.' Willeke: 'En hoewel ze het niet naar bedoelden, stonden sommige mensen er toch niet bij stil dat hun mening ook pijnlijk voor ons was. Er waren daarom ook wel momenten van frustratie en pijn.'

Geloof

Bij alles was het geloof een grote, bemoedigende, kracht. Willeke: 'Al in het begin van onze relatie hebben we juist in een kerkdienst ervaren dat we er mogen zijn, zoals we zijn, met elkaar.'

Al met al kijken de vrouwen tevreden terug. Het proces is uiteindelijk goed

geweest voor de gemeente van de Marcuskerk. Door met zo'n onderwerp bezig te zijn, verdiep je ook het gemeenschapsleven en - daarvan zijn ze overtuigd - het geloof van de gemeente. Bovendien heeft de Marcuskerk hiermee in missionair opzicht iets bereikt. Ze heeft, temidden van een heel gevarieerde groep mensen uitgedragen dat je de liefde kunt vieren. En daarmee het evangelie verkondigd aan gelovigen en niet- en anders gelovigen. En daar gaat het om. En die kinderen uit de Kinderwinkel, wat vonden zij? Willeke, lachend: 'Eigenlijk kwamen ze in de kerk om ons te zien zoenen. Dat hebben we in de dienst niet gedaan en bovendien was een aantal al tijdens de preek weggegaan, zodat ze de zegen hebben gemist. Toen ik weer in de Kinderwinkel kwam, kwam Nordin op me af. Hij zei: 'sorry, juf, dat ik weg ben gegaan. Ik wist niet dat jullie nog wat tegen elkaar gingen zeggen, anders was ik wel gebleven.'

Erwin de Fouw

Luthers Amsterdam te voet

Rond het jaar 1900 kreeg Amsterdam een nieuwe 'uitleg'(stadsuitbreiding). In hoog tempo werd Amsterdam Oud-West uit de grond gestampt.

Dit had tot gevolg dat de binnenstad ontvolkte en seculariseerde. De twee toen nog bestaande lutherse kerkgenootschappen, (die in 1952 herenigd zijn) besloten vervolgens met de mensen mee te trekken en ook naar de nieuwe wijk te verhuizen. Zo ontstonden diverse lutherse wijkgebouwen, kapellen en diaconiehuizen in Amsterdam-West.

Het Ignatius huis, centrum voor geloofsverdieping en christelijke spiritualiteit te Amsterdam, organiseert in samenwerking met het Documentatieblad Lutherse Kerkgeschiedenis op zaterdagmiddag 9 oktober 2010 een wandeling door luthers Amsterdam Oud-West, waarbij zal worden stil gestaan bij enkele eeuwen lutherse kerkgeschiedenis in de wijk.

Om 12.30 uur start de wandeling bij de Ronde Lutherse kerk aan het Singel, hoek Kattégat bij het Renaissance Hotel, waarna de tocht verder gaat langs het Weeshuis van de hersteld lutheranen, de wijkgebouwen van de evangelisch-lutheranen in de Van Boetzelaerstraat en op de Bilderdijkkade, de voormalige 'Elim-kapel' en de hofjes 'Anna Maria Stichting' en 'De Lutherhof'. Daarna gaat de wan-

deling langs het standbeeld van de uitgetreden lutherse predikant Ferdinand Domela Nieuwenhuis (1846-1919) aan het Nassaplein en het vroegere woonhuis van de wijkverpleegsters van de Lutherse Diaconessen Inrichting. Omstreeks 17.30 uur eindigt de tocht op het Staringplein 9, bij het diaconiehof 'De Lutherhof', dat al honderd jaar woonruimte biedt aan met name alleenstaande vrouwen. Datum: zaterdagmiddag 9 oktober 2010.

Tijd: 12.30 uur, verzamelen bij de Ronde Lutherse kerk a/h Singel, nabij Kattégat.

Kosten: € 10,- (graag OV-chipkaart mee voor een korte tramreis).

Begeleiding: Arno Fafié, luthers kerk-historicus en docent.

Opgave: Ignatius huis te Amsterdam, tel. 020 - 6798207; e-mail info@ignatius huis.nl

Advertentie

Selamat semua,

Sinds enige jaren heeft de Evangelisch-Lutherse Gemeente Den Haag contact met de protestantse gemeente Beth Fage in Kusu Kusu Sereh, op het eiland Ambon in Indonesië. Tot nu toe is er tussen beide gemeenten schriftelijk contact onderhouden, onder andere per e-mail. Enkele gemeenteleden hebben ook enige tijd geleden Kusu Kusu Sereh bezocht, om persoonlijk contact te maken met deze gemeente.

Hieruit bleek dat er ter plaatse vanuit de Haagse lutherse gemeente een positieve bijdrage geleverd kan worden aan de Beth Fage gemeente. Om dit te kunnen uitvoeren zijn wij op zoek naar iemand tussen de 17 en 30 jaar die graag een steentje wil bijdragen aan internationale samenwerking.

Sta jij open voor andere culturen? Ben je benieuwd naar de samenwerking tussen verschillende culturen? Dan is

dit misschien wel iets voor jou. Het is namelijk de bedoeling om hier iemand voor een periode van minimaal 6 maanden tot maximaal een jaar uit te zenden naar Kusu Kusu Sereh.

Namens de Lutherse gemeente help je de Beth Fage gemeente door bijvoorbeeld het geven van Engelse les en het werken met computers. Je taak bestaat uiteraard uit veel meer aspecten. Ook woon en leef je bij de mensen thuis.

Wil je meer informatie over deze bijzondere kans?

Neem dan contact op zodat wij je meer informatie kunnen versturen.

Voor nadere informatie kun je je richten tot: de heer Christiaan Minderhoud, Alexander Gogelweg 1-59, 2517 JD Den Haag, 06-55177979, e-mail: mchris@xs4all.nl

Zie ook: www.luthersdenhaag.nl

Preekstoel Wildervank is 'thuis'

De verdwenen preekstoeldelen uit de lutherse kerk te Wildervank, die uiteindelijk via een handelaar uit Kampen in handen kwamen van de Luther Collectie Amsterdam, zijn weer terug in de kerk in Wildervank. Dankzij giften is het mogelijk geworden om de onderdelen terug te kopen. In maart jl. heeft de overdracht van de preekstoeldelen plaatsgevonden in Amsterdam. Twee heren waren namens de Luther Collectie Amsterdam aanwezig om Fred Bos (rechts) uit Veendam te helpen om de stukken van de preekstoel in de auto te laden. Nu is het aan de evangelisch-lutherse gemeente Wildervank om de restauratie van de preekstoel te realiseren.

Links de heer De Bruin van de Luther Collectie Amsterdam, rechts Fred Bos.

Voor de **Evangelisch Lutherse Gemeente te Den Haag** is het College van Kerkrentmeesters op zoek naar:

Twee Kosterbeheerders m/v in een duo baan

Werkzaamheden:

- Het kerkgebouw in gereedheid brengen voor kerkelijke- en andere activiteiten
- U bent verantwoordelijk voor de exploitatie van de verhuuractiviteiten

Kerntaken:

- beheer, onderhoud en schoonmaak van het gebouw en de omgeving
- begeleiding van huurders en verhuurder
- samenwerken met vrijwilligers
- administratie welke samenhangen met kerkelijke activiteiten, huur en verhuur

Wij zoeken medewerkers die:

- ondernemend, zelfstandig, gastvrij en mensgericht zijn
- flexibel ten aanzien van werktijden
- meelevend lid van de kerk
- u hebt minimaal een MBO werk- en denkniveau

Geboden wordt een interessante functie die wordt uitgevoerd in een functiecontract van maximaal 56 uur voor twee kosterbeheerders.

De arbeidsvoorwaarden zijn conform de COA van de Protestantse Kerk in Nederland

In de honorering is een vaste maandelijkse beloning en een flexibel deel opgenomen.

Het dienstverband gaat in op 1 oktober 2010.

De sollicitatiegesprekken zullen plaats vinden in de tweede helft van augustus 2010.

Belangstellenden worden verzocht hun sollicitatie voorzien van een uitgebreide CV voor 30 juni 2010 te richten aan Mw. A.P.M. de Jong-Cosman.

Laan van Floris de Vijfde 117, 2631 WR Nootdorp. Voor inlichtingen kunt u zich wenden tot de heer J. Duinkerke, kosterbeheerder van de Evangelisch Lutherse Gemeente. Telefoon 070 - 36 36 610